

EDUARD HERCIGONJA, Zagreb

TENDENCIJE DIJAKRONIJSKOG RAZVITKA FLEKSIJE
PRIDJEVA I ZAMJENICA U JEZIKU HRVATSKOGLAGOLJSKIH
ZBORNIČKIH TEKSTOVA 15. STOLJEĆA

Tekstovi srednjovjekovnih glagoljskih neliturgijskih zbornika mlađeg tipa (od 14 - pol.16.st.) pisani su čakavštinom, artificijelnim, hibridnim čakavsko(± kajkavski)-crkvenoslavenskim jezikom i, u nekim slučajevima, tradicionalnom književnom crkvenoslavjenštinom. Takva jezična strukturiranost omogućuje, pored ostalog, da se na obilju sadržajno raznovrsne građe analiziraju i ocijene razvojne karakteristike, prati usmjerenost dijakronijske progresije čakavskih sustavskih kategorijalnih elemenata. Autor na primjerima iz Petrisova zbornika (1463. god. - ali i drugih zborničkih kodeksa) prikazuje stanje fleksije zamjenica i pridjeva, sa svom specifičnom složenošću pojava u ovoj sferi, kolebanjima, morfološkim tvorbenim previranjima i, konačno, sa dostignutom (u 15/16. st.) razinom stabilizacije procesâ. S druge pak strane hibridnim (čak - cksl.) jezikom pisana 'čtenja' ovih zbornika pokazuju u kojoj je mjeri upravo zastupljenost nekih karakterističnih elemenata gramatičkomorfematskog sustava pridjeva i zamjenica cksl. jezika /-ago, -ogo, -oju, -ego, -oe itd./ predstavljala, nerijetko, za glagoljaške pisce specifičan morfostilem kojim su oni znalački, vrlo funkcionalno obogaćivali svoj izraz.

Jezik razmjerno obimnog fonda glagoljaških spisa neliturgijske namjene, nastajalih u vremenskom protegu između kraja

14. do polovine 16. stoljeća, precizno odslikava upravljenost i ritmove dijakronijske progresije na području sustava pridjevskih i zamjeničkih sufiksa. Otkriva se ovdje složen - često protivu-rječan i kolebljiv - proces sustavskih previranja i preoblika: od gubljenja diferencijacije određeni ~ neodređeni oblik pridjeva, po opsegu različitog, u zamjenica i pridjeva, potiskivanja opreke u raspodjeli sufiksa ovisno o tome da li im prethodi palatal ili nepalatal, izjednačavanja pridjevske (složene) i zamjeničke deklinacije, pa do jasno iskazane usmjerenosti razvoja na uspostavljanje što većeg broja dodirnih točaka na relaciji pridjevsko-zamjenička-imenska deklinacija.

Bilježeci sve kontroverze ovog dinamičnog razvoja, rezultate sukobljenosti suprotnih tendencija (pojava dubleta, varijante ...), glagoljaški pisci kasnog srednjovjekovlja, istodobno, u jeziku svojih spisa čuvaju kao vrlo izrazitu knjišku crtu upravo elemente sufiksalmorfematskog sustava pridjeva i zamjenica tradicionalnoga, liturgijskoga književnog jezika (-ago / -ego, -oe, -aě, -ie, -oju / -uju... npr.). Nerijetko alterniranje u istom, užem, kontekstu - tih elemenata s onima razvijenima u čakavskom (i kajkavskom) sustavu upućuje na pretpostavku o morfostilematskom karakteru ovakvih supostavljanja.

U uvjetima nedostatne jezikoslovne istraženosti (i arheografske obrađenosti) korpusa hrvatskoglagoljskih neliturgijskih spisa 14-16. stoljeća, dijakronijska raspravljanja o pojedinim elementima sustava, detektiranima u građi jednog kodeksa, još su uvijek nužna prolegomena cjelovitim zahvatima, monografskoj obradi, budućim sintetskim studijama o jeziku hrvatske književnosti srednjega vijeka.¹ O sporom napredovanju prema toj razini istraživanja u nas svjedoči činjenica da, iako je proteklo jedno desetljeće od egzaktno formuliranih prijedloga J. Hamma^{1a} o zadacima što se hrvatskoj filologiji na ovom području 'nameću imperativno' zbog zaostajanja u istraživanjima, ipak još uvijek nemamo monografija o jeziku glagoljaške liturgijske i neliturgijske književne produkcije na čiju je neophodnost tada - pored ostalog - upozoreno.

Raščlambeni presjek kroz relevantnu građu Petrisova zbornika iz god. 1468.² - iznimno bogatu zbog motivsko-tematske i sadržajne raznovrsnosti tog velikog rukopisa za koji je Jagić svojedobno ustvrdio da ga Milčetić "mit Recht als den merkwürdigsten in der ganzen glagolitischen Literatur der späteren Jahrhunderte (XV. - XVII.) bezeichnet"³ pruža, upravo s obzirom na reprezentativnost korpusa, dobar uvid u razvojna smjerenja, u kolebanja pri raspodjeli pridjevskih i zamjeničkih sufiksa i, istodobno, upućuje na odnose i pojave što se postupno konstituiraju tijekom ovih procesa kao dominantne, kao elementi konsolidacije sustava.

I) Pregled pridjevsko-zamjeničkih sufiksa u građi Pz

a) singular

1) nominativ (∅, -i, -a, -o [zamj. -e] || * -oe, -aě)

(p r i d j e v i):

... duh' mračan' kosti suši ... (19b); ... katoličaska i rimska crekav' ... (38b); ... presvetoe telo sina božiče ... (45); ... mnogi plač' i prevelikaě tuga ... (49b); ... telo tvoe prěmrskoe goloe ... (53); ... mlnie strašne i gradě silni ... (58); ... mati es(t') crekav' s(ve)taě (91); ... ča di s(ve)to pismo ... (109); ... eže pltasko savkuplenie dosvršuet' ... (133); muž' eterě starě ... (141b); ... kada bi bila stara crěkva ... (150b); ... edno mislnaě čistoća A drugo tělišnaě ... (157b); ... kriv' svedok' ... (164); ... česarstvo n(e)b(e)skoe ... (172b, 173); ... dobraě dčla ... 173; ... oko desnoe ... (174, bibl. cit.); ... živi studenac ... (178); ... nebo ěsno ... (197b); ... slavnaě i dostoinaě d(ě)va ... (243); ... lonac' zlat' ... (261); ... ubogaě mati ... (294b); ... velika zima ... (295b); ... kadi e sada hvalen'e taščeslavno i tvoě veseliě suet'naě ... (302b); ... nočn'aě i dnev'na ... (337b); ... ezero ogan'no ... (336); ... zlato nebeskoe stannoe ... (343b); ... muž' krepki ...;

... čas' strašan' ... (346b); isp. nominativ u predikativnoj funkciji: ... ako si nesvobodni ... (supst. adj. 125b), pored: ... tada est' mal' ... (205b); ... sa svet' e okrugal' ... (204b); ... tada bude pln' ... (205b) ...

(z a m j e n i c e)

... sa svet' ... (12b); ... naš' Is(u)h(rst)' ... (14); ... ni ino nam' ner' milost' ... (24); ... rab' moi ... (25b); ... č'i glas' ... (26b); ... a ko dělo bĕ naiprvo ... (26b) ... kotera zemla slnca ne vidi ... (27); ... začetie sie abie ispadĕ ... (27b); ... kto istinu rek' i pogibe ... (27); ... da bi mu ti skoro neč' dal' ... (32); ... a ov' hleb' ... (38b); ... i ta človek' est' Adam' ... (40b); ... takov' č(lovĕ)k6 es(t') veće nerazuman' ... (48b); Nerĕ on ki s sedmimi vraždeniki ... (48b); Se es(t') početie ... knig' ... (53b); ... ča esu vdovice ... (54); ... povĕi mi negdo ... (56); ... na si svet' ... (66n); ... da nigdore ne prinosi simo ništarĕ ... (84b); ... kai te hoću vučiti ... (31); ... vsaka sila ka pride ... (108); ... nika žena krstila ... (125); ... ona ako bi hotela tva rota ... (124; isp. s nekontrahiranim oblikom ... tvoĕ sila ... 303); ... vrati to onomu čie e bilo ... (130); ... gdo nih' ko godĕ blago našal' ... (130); ... a ne in' ... (137); ... kotĕro es(t') znamĕnie ... (138b); ... bista rada sie stvoriti h'č'i siko govoreći ... : ... da prebudĕta sicĕ vkup' ... (140-141); I niktože emu reda ne povratit' ... (145); Ovo su ti ki su ... (150); ... ničtože tvorit' k potvr'eniju ... (154); ... ovo vse vaše ... (173) ... ono dete ... (246).

Mada tek uski segment sustava, karakteristična je kao odraz jezičnoknjiževnih poimanja glagoljaških pisaca neliturgijskih tekstova skala supostojećih oblika neodređenih zamjenica nič6to, neč6to u Pz od cksl. varijanata do dubleta što se obrazuju na okomici čakavske jezične dijakronije: ničtože (154) otkuda diferenciranjem (redukcijom zatvorne komponente afrikate u sekvenci -čt - [> - št -])⁴ ništor' (84, apokopirano e partik. re),

ništar' (po Rešetaru od ništ/o + gen. -a) pored neapokopiranoga ništarě (... v kih se ništare ne more zameniti novščine i ništar' taščine ništar' obličice ništar' ča bi pristoželo na oholost. f. 15; za ništarě/e isp. još npr. 32, 48b, 53b, 56, 116, 172, 313b i dr.). U slučaju dublete ništr6 (89b...), ništr' (41, 44, 94 ...) dolazilo je, očito analoški, do pojave sekundarnog ř. To je moglo biti oslonjeno na procese - različite po polazištima - kao: a) terě (13 b < tere) || ter' (11 < ter6 isp. Miklošić, Lexicon ... 986), těr (104 ...) || tre (45 ...) || tr' (redovito u Pz: 29, 30, 50, 60b, 82b, 120, 148b, 151, 170, 312), ili b) u slučaju uklanjanja finalne skupine (nakon gubljenja dočetnog poluglasa npr. - tr6 > tr0 > těr > tar gdje se onda novokonstituirana sekvenca vokal + r opet kvalificira kao ř i reproducira grafijski s r (bez obilježavanja popratnog vokala): vetar' (246): vetr' (201, 203), iznutar' (111): iznutr' (106, 127, < -gtr6), hitr' (100b), oštr' (200), Petar' (12) Petr' (isp. i Aleksandar' 31: Aleksandr' 325). Isto u integriranim tuđicama i kloštar6 (128b, 134b, 135, 194b ...), kloštar' (83b, 266, 277): kloštr6 (83b, 194 ..., otuda i kloštrsku 265, kloštrskim 210b), moistar6 (251, 164, 266, 197, 198ab 3) moistar' (345), meštar6 (2b, 39, 179b, mě - 274, 346b, 347): moistr6 (165, 166, 197b, 200, 203, 247, 248 ...) meštr6 (128b, 269). Prikazani odnosi (tek manji dio građe iz Pz) prilično jasno iskazuju (kao i ono grđinal6 u tekstu Koluničeva zbornika - str. 10 - ili grđinali u poznatoj pjesmi o dekadansi duhovništva, njegova morala iz Pariškog kodeksa) postojanje tendencije poistovjećivanja: ar(er) = ř (primarno) koje je u Pz (i ostalim glagoljskim rukopisima 15. stoljeća) redovito dosljedno pisano bez oznake prizvuka, sekundarnog vokala ispred. Ovaj, očito mehanički postupak kojim se npr. i izgovorni realitet ništar' (s etim. a) preobličava u ništr' (podjednako kao i u slučajevima sa sekundarnim ř, a u finalnim skupinama: vetěř0 : vetar) sugerira, međutim, pretpostavku da - generalno uzevši - izgovorna realizacija ř u tim tekstovima - nije adekvatna onoj kakva se njihovom (orto)grafijom fiksira; upravo iz ovakvih je situacija moguće, naime, zaključiti da je ř u stvari artikulacijski kore-

spondentan sekvenci ar(er) u određenim slučajevima te da se i u ovoj dijakronijskoj fazi ipak vjerojatno izgovarao - uz moguće lokalne specifičnosti ili odstupanja - s popratnim vokalom ispred sebe, samo što taj vokal - iz razloga grafijskog konzervativizma - glagoljaški pisci 15. st. (još) nisu bilježili.⁵

Za oblik nišće⁶ (... nišće ni veće ... 23b, 291 ... itd. - relativno često u Pz ili npr. u Iz, Kz, u Zadarskom leksionaru - nefrekventno u Bernardinovu leksionaru), Fancev konstatira da je 'vrlo rijedak' u jeziku hrvatskih protestantskih pisaca.⁷ Zastupljen je i apokopirani oblik ... to nest' ni/š/ć' vredno ... (154, $\psi \psi$ ' isp. i grafiju $\psi \omega \psi$ ' na f. 341). Rešetar nišće objašnjava realnom pretpostavkom "valja da je postalo od ništo time što je tvrda grupa št, koja je u čak. govoru neobična, promijenjena u meku grupu šč, koja je u tom govoru tako česta, a za njom je pak i o po pravilu pretvoreno u e ..." ⁸ U Iz npr. pored nišće dolazi i nič'sće (uz -šč->-ć- : nič'će) što bi moglo biti potvrdom Rešetarovu mišljenju kako bi grafije ničhie, ničhe u Bernardinovu leksionaru "trebalo uprav čitati nišće".⁹ Autori Pz zabilježili su i nihće (... nihće kupa ne imat' 338b), nišće (... nišće mu ne odgovori ... 209). I u Vz, gdje je nazočnost kajkavske sustavske komponente također obilježje specifične, hibridne, čakavsko-crkvenoslavensko-kajkavske jezičnoknjiževne strukture, jedna od pet pisarskih ruku piše ... nihće ne žalovaše ... (f. 27a). Prema něčto u Pz = ničto (239), ali i refleksne dublete nič' i neč' (228b : zač', nač'):
Nora rič' est' nič' veće ljubiti nere Hrsta ... (211); ... ki ti e neč' dal' ... (291). U Zadarskom i Bernardinovu leksionaru dolazi također nič (= nešto).¹⁰

Uspostavljanje odnosa sa (: si/š/) žen. r.: sa (< s6) muž. r. u nominativu jednine pokazne zamjenice vjerojatno je usmjerilo razvoj na području muškog roda ove zamjenice u pravcu stvaranja dublete si (kao kī < k6 + i > kyi), čime je potencirana opreka prema ženskom rodu; isp. alternaciju si / sa u primjeru: A si ki knjige čte to e Enoh' sa est' nebeski učitel' ... 240. Takav odnos nije, u Pz, potvrđen kod pokazne zamjenice ta (< t6) muž. r.:

ta (< ta) žen. r. - rijetko je i tae < tažde: ... tae David6 vapiet' ... (296b; isp. i tažde 245) - ali je, kao posve usamljen slučaj, zabilježeno oni (nom. sg. pored redovitog on', ov' - ne može se, međutim, isključiti i mogućnost da je to nom. pl., tj. da se radi o epanalepsi, tipičnoj za ove glagoljaške tekstove): ... i sluge negove i gospodar' oni takoe vzapiše ... 301 - danas često u čakavskim govorima. Razvoj u muškom rodu nije ovdje od ta < tĕ produžen u pravcu konstituiranja ova, ona [(o)ta, (o)va, (o)na] koje zatičemo i u suvremenim čakavskim govorima (B. Finka npr. za dugootočku čakavštinu konstatira da se u nom. sg. muž. r. "... čuju ... i oblici: (o)vâ, (o)tâ, (o)nâ koji su međutim, vrlo arhaični". - isp. nav. dj. str. 125, podv. E.H.). Jezik Pz ne indicira isto tako razvojnu upravljenu (o)ti, (o)vi, (o)ni (oblici s fakultativnim duljenjem, oslonjeni i na ki < kyi). M. Mogoš, s obzirom na stanje u senjskim listinama, zaključuje, međutim, npr. kako je "... sva ... prilika da su se u Senju pored oblika ta, ona, ova za muški rod morali upotrebljavati i likovi ti - (o)vi, (o)ni nastali fakultativnim duljenjem jer već dosta rano (1437. godine) susrećemo ovi list (š.149).¹¹ Iznimno je rijedak nominativ tak' -a, -o: Takova ki tak est' ... (138b); ... i tako tak' ako primet' ... (144) koji je pisac Pz očito prenio iz predloška (stsl. takĕ), jer je u Pz inače redovit oblik nominativa ove zamjenice takov' (-a, -o): -... i takov ta ... (50), 120, 169, 310 itd.; ... to takovo pokaran'e ... (57; u kosim padežima sukobljavaju se inače intenzivno sufiksi određene i neodređene pridjevske deklinacije). Na relaciji se (sie): to, ovo prevladavaju u jeziku Pz ovi drugi oblici (isp. zanimljivo korišćenje varijanata sie / ovo kao morfostilema: Kako ovo sie sveto pismo učit' nas' (55b) ili ... sie stvori ... a to zato stvori ... (180). U vezi s uporabnom čestoćom oblikâ kto : gdo < kĕto , valja upozoriti da u Vz redovito dolazi dubleta gdo (no umjesto izostavljenoga kto zastupljeno je - vrlo rijetko doduše - dubletno tko: ... tko e g(ospo)d(i)n6 naš6 ... f. 22a - kojega neće biti u Pz ili Kz). U Pz i Kz prevladava inače, osjetno, uporaba oblika gdo (kto će vrlo često dolaziti u tekstovima intenzivnije impregniranim crkvenoslavenskim (cksl) sustavskim crtama, redovito u bi-

bljskim citatima i sl.). Zamjenički oblik čigov' -a, -o nije za-
bilježen u građi iz Pz.

Stilsku funkcionalnost alternacijâ tradicionalnih, crkve-
noslavenskih i mlađih, čakavskih (kajkavskih), zamjeničkih obli-
ka u jeziku ovih zborničkih tekstova, izrazito demonstriraju npr.
ulomci konteksta s f. 73a/b Pz:

... kač est' siě ka se iznaša ... to e ona ka ni imela ...

... kač est' sa ka se znaša ... ta est' predraga priětelnica moě

... ka est' sa ka izide tako zmožno ...

isp. npr. i : ... ona se est' sie đěva ka glavu ... Ta est' ona
devica ka ... 78.

ili karakterističan primjer s f. 339:

I reku emu an^đ(e)li v^ř i ki ga budu držali čto se žalostiš'
ubogi č(lově)će i kai se mećeš' i zač' trepećeš'...

2) genitiv -a, -oga, -ega, -e // -ago, -ego, -ogo, -ie, -oe)

(p r i d j e v i):

... vera bez' dobra dela mrtva es(t') (4); .. ne naide
cveta lepa ... (32b); ... ne more đisti mesa sirova i krvava ...
(39); ... i uči ih' na put'

sp(a)seniě večnago ... (47); ... da ništarě nečistoga ne prihodi
va n' ... (53b); ... ot' sveta sego minitělnago ... (63b); ... i
za volju velikoga imene ... (65b); ... ništar' ni bole ot' věrna
priětela ... (91b); ... nest' dobra hotěniě ... (139); ... žena
starago muža ... (141b); ... puti večnoga spaseniě ... (142);
... ot' telesnie čistoće ... (157) prema: ... ot' čistoći mislne
... (157b); ... novago i starago zakona ... (161); ... prava
č(lově)ka: ... (167); ... staroga zakona ... (173); ... paklenoga
osueniě ... (173b); ... današnago dne ... (189b); ... do gustoga
mora ... (202, iz Lucidara; na istom mjestu, Lucidar iz žgombiče-
va zbornika ima ... do gustago mora ...); ... nebeskoga i zema-
skaĝo ... (224b); ... sina moga edinočedago ... (226); ... straha
velika ... (228); ... uklonih' te smrti pregorke ... (235b); ...

sluga svetie Marie ... (243); ... ot poganske tamne veri ... (282b); ... ljudskago naroda ... (289); ... ubogago Is(u)h(r6st) ... (294); ... veliko brěme snop'ě p'šenič'na ... (308); ... s visokoga turna ... (331); ... duha svetoga ... (336) pored: ... d(u)ha s(ve)ta ... (333),¹² ... ot vman'nega smeha ... (338b); ... ubil' mi e Ektor' moga draga brata ... (329b); ... tuždago svoičanina ... (342b) i dr.

(z a m j e n i c e)

... inogo kako išćemo naidemo ... (10b); česa mi govori ne moremo ... (11b); ... i da nikogarě inoga; ... 23 ; ... ni rabine nega i nikoterě device ... (32b); Ne veš' li sego ... (10b); ... na kogo godě vložil' ... (53); ... i ribam' pomrvšim' ot togo ... (58); ... ne morě vzeti ničesože ... (63b); ... ona e onogo rodila ... poslije čega u istom kontekstu slijedi: ... ka onoga rodi ki vsih' svetac' ... (78); ... do smrti svoe ... (83b) pored: ... do smrti svoee ... (243b); ... veliki knižničě vsee z(e)mle moe ... (102b); ... skozě oprostranenie samogo sebe ... (108); ot vsego premoženič ... (109b); ... za volju toga ... (113b); ... uzroka malženstvu išće eterago ... (134b); ... ne morě vězati ... nikogože ... (155 isp. nikogorě 247b); ... see tvari radi ... (159) pored: ... ot se ... (196); ... v drugi manas'tir' těe rěguli ... (159) pored: ... přěk' te brvi vuske ... (305); ... přěza vsakoga ala ... (159) uz: ... vsakogo člověka věrna ... (23b); ... česo ... (184); ... ka e plna vsake milosti ... (192b); ... skozě zdrav'e moe noge ... (193b) pored: ... i ako mu ni hiše moee ... (132); ... ot ke se vplti i porodi sin' b(o)ži ... (195); ... blizu smrti našee ... (235) pored: ... pomoći naše ... (341); ... ovakove ... (237b); ... egože ... (238, bibl. cit., 257 ... itd.); ... kakově e bil' postavě ... (280); ... ot ke hvale ... (299b); ... takove ... (306) pored: ... takovie ... (296b) i dr.

Ovaj pregled genitivnih oblika pridjevsko-zamjениčke singularske paradigme daje naslutiti intenzivno previranje, sukobljavanje arhaičnog i mlađeg sufiksalnog stanja u jeziku Pz kao

i relativno frekventnu zastupljenost elemenata sufiksalnog sustava, od kojih posebice sufiksi muškoga i srednjega roda -ago / -ego / -ogo predstavljaju za glagoljaškog pisca markantno sredstvo kojim se svjedoči književna kultura, izražava povezanost s ćirilometodskom jezično-književnom tradicijom. To je naročito uočljivo u relativno mlađim tekstovima (15. st.) nastalim prema latinskim ili talijanskim predlošcima (gdje se ne bi očekivali - ili barem ne često crkvenoslavenski elementi). Tako je npr. u 'slovima' svetago Brnarda čakavska osnova protkana i ove vrsti 'slovjenizmima': ... v prebivanje života v(ě)čnogo ... (4); ... to ča si ... oca tvoego ostavil' ... (5); ... ot vsakogo¹³ greha i zlobě ... (16) itd. Isto se ponavlja u čakavsko-kajkavskoj strukturi Knig' Kata mudroga: Te verše ... Kat' složi tre nauči sina svoego (96), u odlomcima Fiore di virtù zabilježanima u Pz: ... č(lově)k6 misli vman' i ot togo ništr6 ne obrěta ... (28), u "govoreniju" ... dobroga viteza Dundula (Visio Tundali): ... krala Kondata ... rimskoga ratnago ... (300b); ... stvori svoj tištament' ot svoego blaga ... (302), u čakavsko-kajkavskom jeziku Rumanca trojskoga: ... svoego ... 323; A žena ego obleče se v črno ruho (329b) itd.

I u Kz, čija je čakavština rijetko protkana cksl. sustavskim elementima, ta je sastavnica najčešće iskazana upravo genitivom zamjenica i pridjeva: ... sin' boga živago ... (4); ... stan'e života večnago ... (6); ... prik6 mora galileiskogo ... (75); ... Isava sina svoga prvoroenago ... (31); ... i sudeći iskrnago ... (87); ... dišlogi svetago Grgura ... 102; ... ot svetago Tibalda ... 102; ... ne biše svetago Tome ... 195; ... učenikom ego ... 194; ... od ednoga do drugago ... 198; ... vsemogućago Boga ... 203; ... sina ljubodeinago ... 205; ... ne postiti sego ... 252 itd. Slično je i u Vz: ... žitiš večnago ... (6); ... g(ospo)d(i)na našego ... (19a); ... boga vsemogućago ... (25b); ... pomišlen'e zlago (30) ...

Nasuprot Fancevu, koji nekontrahirane oblike genitiva sg. žen.r. posvojnih zamjenica (moee, tvoee i sl.) objašnjava isključivo kao tragove cksl. jezika u djelima naših reformatora,¹⁴

J. Vrana opravdano zauzima alternativno motrište, zaključivši da su takvi oblici u glagoljaškom Blagdanaru "... arhaizmi koji su se rijetko čuli, ili književni crkvenoslovenski oblici",¹⁵ Ovu bi Vraninu formulaciju valjalo, međutim, nadopuniti u tom smislu da se zastupljenost - različita po čestoći - arhaičnih (čakavskih) oblika, tipa: moee, tvoee, našee, i sl. (zatim: tee, vsee, see), u neliturgijskim tekstovima i u kasnijim fazama evolucije zamjeničke deklinacije, poveže s činjenicom da su glagoljaški pisari iste takve nekontrahirane oblike zamjenica sretali svakodnevno (izuzev tee)¹⁶ u liturgijskim kodeksima koje su kao duhovnici upotrebljavali pri obredu, oficijaturi, čitanjima u duhovničkom kolegiju. To je, dakako, moglo pogodovati i očuvanju jednog arhaičnog stanja koje je u živu govoru postalo rijetko, ali su ga oni svjesno konzervirali u neliturgijskim spisima kao što su - podjednako konzervativno - znali uporno u tim tekstovima čuvati druge arhaizme ne samo s područja morfološke nego i sintaktičke strukture pa i leksika, napuštajući vrlo nerado ono što je, u jeziku njihova vremena, već preživjelo i predstavljalo anakronizam. Bio je to dio njihova poimanja jezičnoknjiževne norme. Iako je, zbog neobrađena jezika, nemoguće donijeti određene šire zaključke o zastupljenosti nekontrahiranih oblika genitiva singulara spomenutih zamjenica u pojedinim neliturgijskim spisima, može se aproksimativno konstatirati sljedeće o dinamici i usmjerenosti dijakronijske progresije (za raspon od kraja 14. do prvih desetljeća 16. stoljeća): iz Ivančićeva zbornika¹⁷ Milčetić je izdvojio kao karakteristične (i očito prévalentne) s a m o n e k o ň - t r a h i r a n e oblike (see, nee, tvoee, moee, našee, nee/že/).¹⁸ U Petrisovu zborniku, općenito uzevši, prevladavaju kontrahirane forme (s izuzetkom nee).¹⁹

Premda ova pojava u jeziku Kolunićeva zbornika nije još potanje istražena i dokumentirana, uzgred provedena raščlamba upućuje na daljnje sužavanje uporabnog dijapazona nekontrahiranih zamjeničkih oblika genitiva sg. žen. r, u tom kodeksu.²⁰ Slično je stanje i u Blagdanaru gdje su ovakvi oblici vrlo rijetki.²¹

U vezi s procesom kontrakcije u genitivu singulara za-

mjenica ženskog roda može se, konačno, spomenuti i situacija u genitivu lične zamjenice 3. lica koji dolazi u funkciji posvojne zamjenice trećeg lica,²² a u obliku nee, ee (pored ne, e) je - s različitom čestoćom - zastupljen u primorskim lektionarima, ne-liturgijskim kodeksima hrvatskih glagoljaša i jeziku čakavske književnosti 16. st. Od ovakva starijeg, nekontrahiranog, nee, ee valja lučiti sekundarne indeklinabilne tvorbe njeji, njeja, njeje (s razvojem: njeji, -a, -e od ne kao i njezin i sl.)²³ što usporedo dolaze u kasnijim tekstovima na nekim područjima, pa ih tako npr. bilježi J. Hamm u jeziku lošinjskih notara glagoljaša (od 1564. do 1636. godine). Te tri varijante žive i danas u govoru o. Suska,²⁴ a kao njiji u Kastavštini i Liburniji.²⁵ U Pz prevladavaju oblici nee / ee.²⁶ Isti odnos karakterizira stanje u oko četvrt stoljeća mlađem Kz.

Genitiv posvojnih zamjenica muškog i srednjeg roda, moi, tvoi, svoi najčešće dolazi u kontrahiranom obliku u svim dijelovima Pz (isto je stanje i u Kz): ... ot tvoga neprētela ... (32); ... da se neće saznati od svoga greha ... (50b), ... tvoga lađan' ... (80); ... moga o(t)ca ... (124); ... spasitela moga, sina moga ... (226); ... Ćkima muža svoga ... (244b); ... is tēla moga ... (302); ... tvoga boga zabil' ... (302b); ki se za životā svoga ... pokae ... (309); ... da mi daste živa moga brata ... (331) itd. pored: ... a ti ne zgubi svoega puti ... (32b); ... za ljubav' tvoju i tvoega sina zovi mene i moega uica ... (84b); ... uvēšćati moega o(t)ca ... (101); ... a ħani dai moega sina ... (104); ... vēran' svoega svēdēniē ... (243); ... iskrnago svoega ... (344) i dr. Iznimno je niska u promatranom korpusu čestoća kontrahiranih oblika genitiva ovih posvojnih zamjenica tipa svega (isp. npr. Vz f. 18c, 19c, Pz f. 163, 331b, 332 ili Kz 6), mega (... kai si ubil' mega dragoga brata ... Pz 329b).

Alternacijama oksl. i čakavskih genitivnih zamjeničkih oblika u istom kontekstu, glagoljaški su pisci umjeli ponekad stilski vrlo učinkovito djelovati u smislu oživljavanja iskaza, razbijanja monotonije ponovljenih istih sufiksa: ... a brata svoga nenaviđi ... brata svoego kogo vidi ... (23); ... ot svoego pozora

telesnoga koga ima ... (107); ... iskrnago svoega ... iskrnega svoego ... (344). U svim ovim tekstovima često se umjesto oblika posvojne zamjenice 3.1.muš./sr. roda (... zva Isusa v dom negov' na svoi oběd6 ... 180b; ... negovo sveto prodekovanje ... 181b; ... v negovi biskupii ... 213; ... v negovi govoreňi ... 181; ... skrušenje negověm dlgom' ... 147b) uporabljuje genitiv (indekl.) lične zamjenice, nerijetko također u stilski osmišljenom alterniranju kao npr.: ... vraćena duša negova v nega tělo ... ; ... vinu e usramlen za nega života ... (327); ... hotě-ći podkopati hram' nega i vzeti blago ego ... (176b); ... to vama e oruž'e ego ako očeta damo vam' i telo nega ... (330, iz 'Rumanca trojskog'); ... i misli o nega istine zač s(ve)ti v ne-go istine ... (107).

Pridjevske zamjenice dolaze u neodređenom obliku u primjerima: ... takova koreně ... (202), kakova, takova (205); isp. takovago (151b); kakovago (166).

Genitivni oblik zamjenice ča u Pz je česa (... ča vam' govoriť ... česa mi ... govoriti ne moremo ... 11; ... ako te gdo česa prosi dai emu ... 171b).

Uspostavljanjem odnosa ki (upitno) : ki (odnosno) u nominativu (prema starijem kĭ-to : kĭ-i > kyi > kĭ) i kontrakcijom u kosim padežima odnosno zamjenice (koega > kĕga koemu > kĕmu ...) formalno su izjednačene paradigme odnosno i upitne zamjenice (uz akcenatsku distinkciju koga : kĕga, komu : kĕmu koju demonstriraju i današnji čakavski govori)²⁷: ... onoga koga sa svet' ... (12b); ot koga plemene ... (78); ... H(rĕst)ĕ koga boga čakam' ... (222b); ... komu ě dam' hleba ... (42); ... onomu komu se govori ... (96b); Ako se komu zažge his' ... (334b); ... v kom' zľě ... (53, lok.); isp. još: koga (gen./akuz.) 47, 72, 106, 107, 172, 176, 215, 285, 294, 328 ...; komu 42, 99, 163, 171b, 275, 277, 280, 293...; kom' (lok.) 45, 146, 171b ... i dr.

U jeziku Pz rijetko su zastupljeni (u Vz i Kz izostaju) genitivi pronominalnih oblika pridjeva ženskog roda s analoškim sufiksom -oe (umj.i-e < -ve) preuzetim iz nepalatalne zamjeničke paradigme : svetoe umjesto svetie (> svete) : toe (<toe) i sl.

osebeinoe bolezn'ni ... (138b); ... prez' pogibeli ožurnoe ... pored ... prěs' pagubi ožurnie ... (oba primjera u istom kontekstu, f. 160b); ... rimskoe veri ... (214); masti svetoe ... (244). Oblikovanje ovakvih genitiva (koji su npr. i u Ivančičevu zborniku - za razliku od Vz, Kz i dr. - također relativno dosta česti²⁸) još je jedan od aspekata dijakronijske tendencije k izjednačavanju zamjeničke i pridjevske deklinacije (dalji je razvoj na ovom pravcu atrofirao). A. Belić u svoj "Istoriji" ne spominje postojanje ovakvih oblika genitiva pridjeva (u njegovim eksplikacijama osjetno nedostaje, kao sastavnica, građa glagoljskih i latiničkih rukopisa), a za zamjenice zaključuje da je obrazovanje gen. te, ove, one ... rezultat ekspanzije i uopćavanja sufiksâ palatalne zamjeničke deklinacije (našee, vašee) na području nepalatalnih oblika, budući da nema u narodnom jeziku ni traga oblicima toje, onoje".²⁹ Valja, međutim, napomenuti da u Kulinovoj ispravi iz 1189. godine pisanoj čistim narodnim jezikom dolazi genitiv nepalatalne zamjenice sa sufiksom -oe: ... bez6 všakoe z6ledi ... (isp. isto u Ivančičevu zborniku: ... ot' vsakoe zledi ... l.110b).³⁰ Ako se, međutim, genitivno zamjeničko toe (i sl.) ocijeni isključivo kao knjiški, neproduktivni činitelj (: stsl. toję, cksl. toe), onda se (u kontekstu uspostavljenih suodnosa zamjeničke i pridjevske promjene) mora objasniti i pojava analoških oblika gen. sg. pridjeva (poput zloe, svetoe i sl.) u čakavskim glagoljaškim tekstovima gdje -oe nije objašnjivo kao odraz tradiranog arhaičnog (stsl, cksl) stanja (jer je zlyję > zlie). Valja, dakle, u ovakvim slučajevima, ipak, pretpostaviti utjecaj na relaciji toe → zloe, svetoe (...), što onda upućuje na jedno sufiksarno stanje (= toe, inoe) koje je bilo - makar vremenski i prostorno ograničeno - produktivno i moglo utjecati na drugu morfološku gramatičku kategoriju. Na bi trebalo, u raspravljanjima o ovom pitanju, zapostaviti ničinjenicu da je u nominativu/genitivu sg. žen. roda uspostavljen npr. odnos: ka (palat.: kaě > ka - 'a) || ta (neplat.: ta) || sa (palat.: siě) nominativ prema genitivu = koee > koe > ke || toe (tee) te || see > se što je sve moglo djelovati - s obzirom na provedbu procesa koe : toe ~ ke : te - kao izravan unutarnji poticaj za opće izjednačavanje

sufiksâ u genitivu nepalatalnih i palatalnih zamjenica žen. roda - relevantniji od samog vanjskog analoškog - mehaničkog - izjednačivanja fleksije palatalnih i nepalatalnih zamjenica kakvo pretpostavlja Belić /naše : te/. U Pz zabilježio sam još neke slučajeve ovog sufiksa u genitivu singulara zamjenica i brojeva: ... iz inoe ženi ... (135) ... toe žene ... (183); ... ot edinoe ... (107); ... drugoe ... (138b, 157); ... ot prvoe šimonie ... (158); ... ot šestoe godini ..., ... do devetoe godini ... (189b).

3) dativ (- omu -emu, -u, + lokativ žen.r. -oi, -ei, -i/-e)

a) muški i srednji rod određenog oblika pridjeva kao i zamjenica dolaze u Pz, Vz, Kz beziznimno s neapokopiranim sufiksima -omu/-emu³¹ (isp. za neodređeni oblik pridjeva: ... dobru fratru Vz 33e; ... věr'nu prištetu ... Vz 50c ... modru č(lově)ku ako ... govoriš' ... Pz 99; ... ovdí kai daš' ubogu ... Pz 115; ... veliko e trebě biti modru početnu i brumnu ... Pz 32; ... bole e člověku slepu biti ... Pz 99b: u konstrukciji dativ cum inf. uvijek neodređeni oblik pridjeva).

U dativu posvojnih zamjenica čestotniji su u promatranim zborničkim tekstovima Pz, Kz nekontrahirani oblici, iako bi se prema situaciji u genitivu - gdje prevladavaju kontrahirane forme - moglo očekivati suprotno. Razlog ovoj pojavi, vjerojatno, valja tražiti u unutarnjim strukturnim odnosima singularske paradigme ovih zamjenica, tj. u činjenici da se dativski oblici (moemu, tvoemu, svoemu) oslanjaju na lokativske (moem', tvoem', svoem') koji u jeziku Pz (kao i Vz ili Kz) redovito dolaze u nekontrahiranom obliku³²: moemu 101, 194b, 243, 267 ...; svoemu 85b, 152, 156, 157, 173 (2x), 175, 281, 307, 330b ...; tvoemu 85, 157, 175b ... pored: momu 105b, 292b ...; svomu 62 (... ku mu běše sama Mariě učinila sinu svomu ...: ... sinu svoemu ... 242). Odstupanje od takva odnosa očituje "... i to samo kad je riječ o zamjenici svoi"³³ Kvarezimal Kz, gdje preteže kontrahirano svomu.

b) ženski rod (dativ i lokativ). Interesantna je slika koju pruža razvoj odnosa pridjevske i zamjeničke deklinacije ženskog roda u

jeziku promatranih rukopisa: kod pridjeva je, naime - uz neznatne iznimke³⁴ koje su ovdje - u ovoj knjiškoj strukturi - posljedica respektiranja cksl. tradicije - prevladao sufixs -oi (: prema dat./lok. nepalatalnih zamjenica toi, v'sakoi, takoi i dr.) kao posljedak usmjerenosti dijakronijske progresije k izjednačavanju pridjevske i zamjeničke paradigme, dok je kod zamjenica taj proces tek naznačen, u početnoj fazi (još uvijek prevladava starija raspodjela sufixsalnih varijanata -oi / -ei pa se - dosljedno tome - u postpalatalnoj poziciji - npr. n-ei, moj-ei i sl. - sufixsalno -ei prilično rijetko zamjenjuje sa -oi)³⁵.

Za određivanje ritma ovog procesa indikativan je - u usporedbi s prikazanim stanjem u Vinodolskom, Petrisovu ili Koluničevu zborniku - stupanj koji je ekspanzija sufixsa -oi dostigla u glagoljaškom Blagdanaru (40-ak godina mlađem od Pz). U tom rukopisu (nastalom na području Novog) dat./lok. lične zamjenice za treće lice ženskoga roda redovito dolaze sa starijim sufixsom -ei (nei : svega 16 primjera mlađeg stanja noi) a vrlo je često starije sufixsalno stanje zastupljeno i u dat./lok. posvojnih zamjenica, kod povratno-posvojne zamjenice svož i zamjenice v'sa što opravdano upućuje na zaključak: "... da u novljanskom govoru XV st. završetak tvrdih osnova -oi kod ... zamjenica u dativu i lokativu jednine ženskoga roda još uvijek nije istisnuo završetak mekih osnova -ej, kao što se to dogodilo u današnjem novljanskom govoru".³⁶ Na temelju građe što je donosi J. Vrana u svojoj raspravi o Blagdanaru, može se, dakle, zaključiti da je širenje sufixsalnoga -oi napredovalo u izvjesnoj mjeri (kod posvojnih zamjenica i zamjenice v'sa, npr.) u odnosu na stanje kakvo prikazuje jezik Pz (ili Vz i Kz). Posve su drugačiji na ovom području odnosi npr. u jeziku Marulićevu, Zoranićevu, Hektorovićevu, hrvatskih protestantskih pisaca, gdje su prevladali oblici dativa zamjenica s nepalatalnim sufixsom -oi.

U Pz su zastupljeni (znatno češće nego u Vz i Kz) i oblici dat./lok. nominalne pridjevske deklinacije ženskoga roda: ... va veliki voli ... (27); ... va velici nevoli ... (27b); ... pridosta k' ednoi gore veliki i vele strašni i pustě ... (304b); ... va

obličeni pokori ... (138); ... na gluboci vodi ... (100); ... na goli posteli ... (170b); ... va suse zemli ... (283); ... k tolike radosti ... (314); isp. i ovu alternaciju asibiliranog i neasibiliranog oblika lokativa iz Iz: ... v veliki pagubi ... : ... v' velici raskoši ... (18a).

Odnosna zamjenica ženskoga roda u dat./lok. singulara redovito je zastupljena oblikom koi (: toi) : 65b, 73, 153, 155b, 170, 178, 184, 281, (... vdova ... koi bēše ...).

4) akuzativ

a) akuzativ muškoga roda

pridjeva i pridjevskih zamjenica = $\left\{ \begin{array}{l} \text{nominativ (za neživo)} \\ \text{genitiv (za živo)} \end{array} \right.$

(p r i d j e v i): ... on' te hoće držati za luda č(lově)ka ... (Pz 32); ... krala surskoga ... (Kz 21); ... gda imaš věrna pri-
ětela ... (Pz 96); ... veselo srce vesel obraz skazue ... (Pz 19b);
... v poslědni d(a)ně ... (Vz 29b); Běsni bo na nov mēsec' bēšne
... (97b). Isp. međutim, i: ... ot krēměna vskrěšut' novoga
og'na ... (191); genitiv na mjestu akuzativa.

(z a m j e n i c e) ... onoga koga sa svet nenavidi toga b(og)ě
ljubi ... (12b); ... živeli ovdí ov' svet' ... (54b); ... posla
bogě gnev' svoi ... (58); ... zva vas' plkě ... (80); ... va ini
rědě ... (123b); ... morě udríti ... moistarě učenika svoga ...
(151); ... vzljubi prietela svoego ... (174); ... na vsaki dan'
... (231); ... pošli svet' tvoi miru ... (232b); ... kada sam' ta
glas' ... slišala ... (303); ... popi sa s(ve)t' veće ljube ...
(305) - (primjeri iz Pz) ... da prodaš' moga kona ... (Kz 1); ...
hiniš' t'voga iskrnega ... (Kz 3); ... ukralě onu svitu zlatu i
oně kusě srebra ... (Kz 6) itd.

Kao i u ostalih pridjevskih zamjenica, akuzativ singulara odnosno zamjenice jednak je u Pz-u nominativu (kŕi) kada se odnosi na neživo ili genitivu (kōga) kada se izriče odnos prema živom biću iako je uspostavljena izjednačenost upitne i odnosne

zamjenice u cijeloj paradigmi (a u akuzativu upitne - kao i imen-
skih zamjenica - ne ostvaruje se ova distinkcija).³⁷ Isp. primje-
re iz Pz: ... moi dragi koga ti č(lově)ka pitaš' on' e gospodin'
... (61): ... v kovčezě ki beše Noe učinil' ... (290).

Općečakavska pojava apokope fonema - a zamjenice ča uz
prijedloge česta je u jeziku sviju promatranih spisa, posebno u
slučaju kompozita zač'. Osjetna je značenjska diferenciranost
zamjenice ča u ovom obliku (zač = 'zašto' i 'jer', quia: kaziva-
nje uzroka): I zač' (z a š t o) e ona šiba radeš procvala ot
kolěne Ijudova nerě ot kolěne drugoga. Zač' (j e r) kada Moisei
vnide v Črmnoe morě. Ijuda prvo vsih' družih' nasledoval' e nega
... (Pz 79).

Nešto je rjeđe nač' (103 - 3x), dok poč' (... nemaju se
poč' domom vratiti ... Pz 66) dolazi iznimno rijetko (kao i vač',
obač'). Analogni je rezultat ostvaren i u vezama pokazne zamje-
nice ta s prijedlozima va, na, za : va t', na t', za t' (isp. ...
za t' grih' ... Kz 7; ... va t' grad' ... Kz 5 ili ... na t' dan'
i v ta čas' ... Pz 69; ... na t' obraz6 ... Iz 98a; ... vad'
[< va t'] čas6 ... Iz 94a). Zanimljivi su slučajevi grafija poput
(usamljenog) primjera u Pz: ... da mu ... t' kruh' ... (84) ili
pak: ... v' t6 ubo dan6 ... u Iz (gdje se doduše može pretpostavi-
ti da grafem 6 zamjenjuje a što se ponekad sreće u hrvatskoglagolj-
skoj grafiji). Za oblik t' F. Fancev je utvrdio da se ne ostvaruje
u jeziku hrvatskih protestantskih pisaca "... ni onda kada se mo-
glo prisloniti na prijedlog, kako ga nalazimo u kajkavskom narječ-
ju, isp. Arch. für Slav. Phil. XXXII. 84."³⁸

Ovakvi se odnosi ustanovljuju i kod drugih pokaznih za-
mjenica uz prijedloge kod kojih je došlo do afereze o u akcenat-
skoj cjelini (zbog artikulacijske bliskosti - ili istovjetnosti -
na relaciji npr. po ono/m/, va ono > po ónom, va óno, a relevantan
je činitelj ove mijene i: za to, na to): oba nu (62), vu no (66,
77), na na (82b), va nu (82b, 311b), vu nu (203), vu ne (203b),
po ne (215), po nom' (309b), va n' (: va on' 311b). Isp. i nekoli-
ko slučajeva iz Kz: ... prodajući za no ča ne bu vridno ... 3; ...

na noga kona ... 2; ... va voga otročica ... 10.

b) akuzativ srednjega roda = nominativ (isp.: ... siko blago ko obećah' dal sam' ti e ... (82b); ... a kada ča hoć' učiniti učini e mudro ... 239); Za ku stvar⁶ sie stvori A to stvori ... (180b).

c) ženski rod

akuz. instrum. = -u - ju || -oju | -uju | -eju
↓ + = -ev | -ev, -om

Ženski rod zamjenica i pridjeva zastupljen je u akuzativu i instrumentalu redovito sufiksom -u (-ju). Netipičan je za jezik Pz sufiks -om³⁹ zabilježen u jedinom primjeru (iz Pripovijesti o Akiru): Stvorih' brak⁶ sa ženom' svojom' i bih' š' nom' .č. let' ... (97), koji je autor Pz vjerojatno prenio iz ćiriličkog predloška⁴⁰ na samom početku teksta pripovijesti, ali ga odmah napušta i uvodi dalje ponovno dosljedno -u svojstveno sustavu njegova govora (isp. npr. ... sa zlu ženu ... 100). Sufiksi instrumentala singulara -ov, -ev ne dolaze u jeziku Pz, ali su vrlo učestali npr. u Iz ili Kz (u njegovu Traktatu o sedam smrtnih grijeha npr. posve potiskuju ostale). Prilično je frekventna - naročito u instrumentalu - upotreba arhaičnih, cksl. sufiksa -uju, -oju, -eju, koji, nerijetko, u ovim tekstovima 14-16. st., dobivaju ulogu osobito funkcionalnih varijanata na razini morfostilematskoj.

(p r i d j e v i, akuzativ): ... na veru pravu ... 33b; ... zač' ubi^š' tvoju predragu d(u)šu ... (49) pored: ... zato tvoju dušu predraguju ... privlačiši ... (49b) u istom kontekstu Pz. Očita je stilska namjera - ostvarivanje harmonije sufiksálnih elemenata u oba primjera: u prvom ... ubi^š' ... predragu ... (mlađe, čakavsko sufiksálno stanje -š | -u): ... predraguju ... privlačiši ... (cksl. -ši/-uju); ... v svetu ned^šlju ... (98b); ... ti ima^ši r^šenuju pravdu ... (141b); ... v muku večnu ... (172); ... mater⁶ uboguju ... (228); ... pod' vsemoguću ruku ... (233b); ... slavu suetnu ... (338); ... na desnu stranu a hude na l^švu stranu ... (339b) pored: ... o desnoju oca ... (19); ...

veliku otainu božiju ... (Kz 1); ... onu svitu zlatu ... (Kz 6); ... ljubav⁶ rěsnuju ... (Vz 28b); ... na radost⁶ věčnuju ... (Vz 32a).

(instrumental) ... van'nu skrbju ... (11b); ... pregorkuju t'mu prikvrni ... (49); ... malu kletvu ... u alternaciji s ... maloju kletvoju ... (u istom, užem, kontekstu f. 150b); Ako klerg tebe golu ruku ti nega ruku ... (151); ... ravnoju mukuju ... (157b); ... pred lučeu slnca ognenoju ... (232); ... i služabnoju směroju ... (272b); ... s ěsnu misliju ... (282b); ... i běseduju nevisokoju ... (298); ... s veliku grozu ... (302b); ... i udri ga strělu ědovitu ... (330; primjeri iz Pz). U Iz, pored tradicionalnih knjiških oblika poput ... velikoju družboju; ... voleju blaženoju ... (zastupljenih redovito u cksl. jeziku hrvatske redakcije poslanica o sv. Jeronimu iz tog kodeksa), nalazimo "... u ostalim dijelovima rukopisa ... najčešće ovake instrumentale ..." ⁴¹: ... s' velikov⁶ tučuv⁶ ... (9a); ... čistov⁶ milostiju ... (9b); ... svoev⁶ vlaštev⁶ ženov⁶ ... (39a); ... svoev⁶ lipov⁶ glumov⁶ ... (51a); ... teškov⁶ mazdov⁶ ... (174b).

Karakteristična su alterniranja sufikslnih dubleta i varijanata u okviru ovakvih atributnih sintagma: ... svoev⁶ velikom⁶ silov⁶ ... (27a); ... zlom⁶ družbov⁶ ... (42b); ... sa vsev⁶ vois'ku ejupatskom⁶ ... (81a); ... s velov⁶ gospodom⁶ ... (32b). U Vz redovit je sufiks -u (-ju), kao i u Kz (osim Traktata), dok je u Tkonskom zborniku (Tz) npr. opet vrlo učestala zastupljenost dubleta -ov⁶/-ev⁶ (isp. npr. ... za ovov⁶ boliznivov⁶ ričju ... 231; ... vsev⁶ svoev⁶ družbuv⁶ ... 261 itd.; ista sintagma nahodi se i u Iz na f. 58a).

(z a m j e n i c e, akuzativ) ... oš'tiř ku pop' posveti i ku mi priemlemo ... : ... ěviti siju tainu ... (38b); ... v tu noć ... (40); ... vsaku tvar' ... (40b); ... va onu svetu zemlju ...; ... (113); Ako věle niku vzeti ... ; ... obečal' ... ovu poeti a ... poel' si inu ... (124); ... vazmě kojuždo zakon'nicu ... (136); ... i vsu svoju rěč' ... (301b); ... t'voju neizmernu milos't ... (Kz 3).

(instrumental) ... s tuliku tšškoću ...; ... s taku bolezan'ju ... (55b); I nju⁴² ne budi ženitav' s ku si stvoril' prěljubo-deistvo (136); ... s eter'ju ženu ... (157b); ... tu gorkostiju ... (262, pored: ... toju ... 213); ... inu dragu ričju ... (286); ... to sam' moju mudrost'ju pomogal' vam' ... (331); ... vsěju krepostiju ... (cksl. u istom kontekstu uporedo s: ... vsu pamet'ju ... 343b, primjeri iz Pz). I dok su u Pz, Vz i Kz (izuzev Traktat) u instrumentalu zastupljeni sufiksi -u, (-ju) - uz cksl. varijante - dotle u jeziku Iz vlada šarenilo oblika koje, donekle, demonstriraju primjeri poput ovih: ... svoev6 glavom6 ... (55b); ... svoju moćju ... (73b); ... s' ku ... (96a); kov' (2b, 67a ...): koju (u 7. gl. Epistole o sv. Jeronimu); ... sa inu ženu ... (96a); ... š nev6 ... (92a); ... sev' ... (7a); ... s ovov6 rosov6 ... (92b); ... tolikov6 nečistotom' ... (101a); ... toliku ... (104b): ... s tolikoju častiju ... (8. gl. Epistole).

Redovito su kontrahirani akuz./instr. odnosno zamjenice ka = ku (: kojō / kojejō). Oblici ovih padeža posvojnih zamjenica, u jeziku tekstova koje ispitujeemo ne dolaze u kontrahiranom obliku mu, tvu, svu⁴³ (isp. npr. u Zoranića ili u Marulićevu pjesničkom jeziku: ... dokla ne podbiše pod jaram svu šiju ... Judita, VI, 431, u Hektorovića i dr.).

5) lokativ muškoga i srednjega roda (-om / -em, -e, -i)

Lokativ muškoga i srednjega roda pridjeva i zamjenica u jeziku ovih zborničkih tekstova beziznimno dolazi sa sufiksom -om (palatalna varijanta -em)⁴⁴:

(p r i d j e v i) ... po ovčem' tragu ... (104); ... v živote večnom' ... (172);

(z a m j e n i c e) ... v kom' člověci ... (57); ... na sem' ... (63); ... va vsakom' ... (105); ... v čiem' ... (131); ... v tomžde ... (158); ... va onom ... (172); ... ob' čem' ... (208) ... po nekom' ... (264); ... v ničemre ... (16) ... : v ničemže ... (277); pored tmesisa : ... ni v čemre ... (151); ... va vsem ... (281b); ... pri nem' ... (288); ... v čem' inom' ...

(289b), ... na tom' ...

Za razliku od dativa gdje uporedo dolaze kontrahirani i nekontrahirani oblici posvojnih zamjenica, lokativ obilježava redovita zastupljenost nekontrahiranih oblika ovih zamjenica: ... na moem' ... (210); ... v tvoem' ... (96) ... v svoem' ... (178; primjeri iz Pz); isto u Vz (... na svoem6 srci ... 36b) i Kz (... v tvoem6 carstvu ... 11) i dr.

Stariji sufixs -ě lokativa singulara muž./sred. roda neodređene pridjevske deklinacije reflektira se kao -i i - relativno dosta često - kao -e (podjednako kao u dat./lok. -a deklinacije, i neodređene pridjevske deklinacije ženskoga roda): ... u dobri teli ... (100b); ... v veliki mišleni ... (308): ... v svetle obraze ... (26); ... va oblaci svetle ... (68); ... v čisti mēste ... (237b); ... v devič'e ruhe ... (327b); ... v čast'ne meste ... (281, 289); ... v H(r6st)i sini boži ... (18b); ... po H(r6st)e sine boži ... (235, sve primjeri iz Pz); isp. još npr.: ... v sobstvi oholi ... (Iz 3a); ... v dobri stan'i ... (Vz 50c); ... v mladi človići ... (Kz 32).

Krajnje je rijetka pojava vezanja palatalne sufixsalne varijante -em uz nepalatalnu osnovu: ... v dobrem' ... (261b). Isto je i s obrnutim slučajem: ... v nutrnom' razumē ... (290; prema [n]otr6n6. Pored mnogih drugih pojava i ovakvi slučajevi svjedočanstvo su živih previranja, distribucijskih kolebanja i sukoba što vladaju u sufixsalno-morfematskom sustavu jezika hrvatske književnosti 15. stoljeća.

6) instrumental muškog i srednjega roda (-im, -em / -om)

Instrumental muškoga i srednjega roda pridjeva i palatalnih zamjenica u Vz i Pz (ne i u Kz) karakterizira sukobljavanje pridjevskih i zamjeničkih sufixsa, pojava specifičnih sufixsalnih dubleta: pored uobičajenog, primarnog -im (izjednačeno od -yim6, -im6 kod pridjevâ i -im6 kod zamjenica palatalnih osnova) javlja se, naime, i sekundarno -em, analogijom prema nepalatalnim zamjeničkim oblicima instrumentala s morfemom -em (koji se zbog reflek-

sne fonacije -ě - realizira kao -em i -im). Na taj je način oscilacija -im / -em < -ěm6 iz zamjeničke (nepal.) paradigme (isp. npr.: ... vsim' srcem' ... 8b: ... vsem' srcem' ... 262; ... inim' mužem' ... 123b : ... inem' zakonom' ... 118; ... budi bespečalan' tim' ... 103 : ... tem' zakonom' ... 57 < instr. v6sěm6, iněm6, těm6 ... itd.) transponirana - mada u ograničenom opsegu - i u instrumental pridjeva (i palatalnih zamjenica): ... veliko hudob' dobrim' delom' pokrieš ... (90b) : ... a dobrem' rečeniem' ... ne zgubi ... (32b); ... velikim' sileniem' ... (111); ... im' ... velikem' se delom' zvrhu da (107) / ; ... sa vsakem' sobstvom' s kem' govoriš' stoi istin'nim' zakonom' s kim' pristoi ...! (106b); isp. još: ... pogubili svoje blago zlem' koncem' (32); ... sa světom' ženinem' tvorět' ili ženinem' hoteniem' ... (134); ... s razumnem' mužem',⁴⁵ ... (207; primjeri iz Pz); isp. i ... ostrem' kop'em ... (Vz 26d); ... s duhom nečistem6 ... Vz 33c) ...

Na osnovi stanja u Pz i Vz ne bi se mogla - barem ne generalno - prihvatiti Fancevljeva pretpostavka prema kojoj u ovakvim slučajevima "... nemamo refleks starijeg -ěm pronominalne deklinacije, već će to biti završeci lokativa singulara."⁴⁶ Ovaj svoj zaključak, Fancev temelji na činjenici da se u oba primjera koja on navodi (današń-em, vlašć-em) radi o instrumentalu palatalnih pridjevskih osnova, što bi onda po njegovu mišljenju i omogućilo prenošenje palatalne varijante lokativskog sufiksa (-em) u instrumental. Iz citiranih primjera vidljivo je, međutim, vezivanje sufiksalnog -em uz nepalatalne pridjevske osnove u jeziku Pz i Vz.

Rijedak slučaj instrumentala s morfemom -om: ... čistom srcem ... (Pz 178) očito je reliktna nominalne pridjevske deklinacije.

b) plural

1 a) nominativ i akuzativ srednjega (-a || -aě) i ženskoga roda (-e || -ie)

Nominativ / akuzativ izjednačeni su u paradigmatu p r i-

đ j e v a i z a m j e n i c a ženskoga i srednjega roda:
 -a (nom. / akuz. sred. r.: ... mnoga zla ina ... Kz 12; ...
 željjući vsagda ka su draga i ugodna nemu ... Pz 196b; ... v'
 mesta taina ... Kz 67; ... velika milosrdiš božiš pridut' k tebe
 ... Pz 3; ... vsa vzmožna esu verujućim ... Pz 4), -e (nom. /
 akuz. žen. r.: ... va velike muki ... (Pz 338); ... te duše slavne
 ... (Kz 19); ... počtui negove presvete zapovedi (Kz 128). Kao i
 u ostalim padežima i ovdje je zastupljeno cksl. sufiksarno stanje
 (-aě, -ie < -ye) ponekad u stilski funkcionalnim alternacijama s
 narodnim, govornim, oblicima (u istom kontekstu): ... I druge
 glavě imeše kako kop'ě ... i inie glave iměše ... (241); ...
mnogie děvice ... mnoge žene ... (302b); ... i gusenice naprasnie
 i ljutě ... (233b); ... dobraš děla ... (173); ... děla dobra ...
 (299; primjeri iz Pz); isp. npr. i ... vrata zatvorenaš ... (Iz
 101b); ... sili nebeskie ... (Iz 180); ... a Lazar takoe zalaš ...
 (Kz 15); ... starišini židovskie ... (Kz 154).

1 b) nominativ muškoga roda (-i)

(... oblaki ti kalni ... oblaki nebeski minu ... (Pz 68b); ...
 kori anđelski ... (Pz 339b: anđelsci 235b); ... niki esu ... (Pz
 92b); ... neki otidu ... (Pz 112b : nici 86, nčci 156b); ...
velici griš'nici ... (Kz 3)⁴⁷; ... dobri věr'ni krst'ěne ... (Kz
 65); ... negovi sini ... (Kz 29).

2) akuzativ muškog roda (-e, -i || -ie)

Akuzativ muškog roda karakterizira zastupljenost eleme-
 nata starije sufiksarne strukture: pored redovitog, novijeg -e
 (< ę palat. osnova), kod nepalatalnih zamjenica, naime, dolazi -
 rijetko doduše - i starije -i (< -y): I kladu mnoge račune i mno-
ge ragumenti ... (108b); ... mnogi obrazi ... (162b); ... ke lju-
 de ... (182); te Mletke ... (201b); ... na one čavli ... (307);
 ... vse druge ljudi ... (346); ... mnoge ine grihe ... (Kz 121,
 Trakt.), pored: ... v ti dni ... (221); ... I da bi gospoe videle
ti troiske vitezi ... (325b)⁴⁸.

Analogna je situacija i u pridjevâ gdje je sufix -i ostatak nominalne deklinacije: ... videći crkveni ljudi ubieni ... (277); ... črni muži i ženi ... (Vz 34d); ... veliki grisi duhovni ... (Kz 218, Trakt.).

Elementi tradicionalnog, cksl. sufixalnog sustava sreću se, u Pz i drugdje i u akuzativu plurala pridjeva: ... svetie o(t)ce pustinskie ... (105b); ... svetie oce ... (224) pored: ... svete otce ... (96); ... vidite zastupi děmuns'kie ...; glagoli hul'nie glagolati ... (Iz, Ep. August. Ćir. 11. i 27.).

3) genitiv/lokativ (-eh /-ih, za sva tri roda)

Kod nepalatalnih zamjenica prema starijem -ěh(6) dolaze u jeziku Pz u ovim padežima za sva tri roda morfematske dublete -eh / -ih : ... v teh' dneh' ... (69) : ... po tih' dneh' ... (67b); ... iz teh ... (210b); ... po vseh' putěh' i vseh' ljudi pitajući ... (225): ... Zač' nimamo vsih' jednako ljubiti ... (86); ... va vseh' skrběh ... (3); ... na oneh' ki nisu stali ... (112): ... ne priem'lju onih' utěšen'i ... (111); Na nauk ljudi pros'tih' i vseh' ki hotě razumeti (47b).

Dubleta -eh (< -ěh6) širi se u Pz prilično intenzivno i na područje gen. / lok. palatalnih zamjenica i - rjeđe - pridjeva, potiskujući primarno -ih (< -ih6, -yih6, -ih6)⁴⁹, isp. npr.: ... onem' ot keh' ... (161): ... knigi v kih' ... (279, < kyih6); ... ot trih' oneh' ... (53); ... po nikeh' dneh' ... (171: ... po nikih' dneh' ... 184), ... ot nekeh' muke ... (110); ... vašeh' dobrih' děl ... (118, pored vaših6); ... vaših' ... (176); ... ot' ubozech' ljudi ... (32 : ... ot ljudi boqatih' ... 192b); ... v đavneh' vrěmėnih ... (173b); ... mužeh zakonneh ... (53), ... prez' zleh' šeg'... (33b); ... Po b(la)ž(e)neh' zakoneh' se imei va vseh rečeh' (105; u čitavom primjeru dolazi do izražaja za Pz karakteristična zastupljenost dublete -eh); ... v troiskeh ljuděh' ... (328); ... na troiskeh' vratesh ... (331); ... ot' trih općih rěčeh' v keh' nahaěmo ... (53b: paralelizam -ih / -ih ~ -eh / -eh). Usamljen je posve, u jeziku Pz, primjer gen. pl. pridjeva

sa sufiksom -ah: ... ot' svojih' zalah' običaev' ... (12b): ... ot zalih del ... (115).

Za genitiv u službi akuzativa isp.: ... k tēm' v kih' sumnju držiš' ... (128); ... Vseh' radostnih' učiniti ... (231b); ... ni mrtvih' ni živih' ne otreši ... (235).

Raspravljajući o problemima interferiranja cksl. i čakavskog sustava u hrvatskoglagoljskim neliturgijskim kodeksima, Stj. Damjanović, međutim, za Kz i Tz konstatira da u gen./lok.pl. pridjeva i zamjenica dominira sufiksarno -ih(6), dok je situacija u Vz obilježena supostojanjem -ih6 i -ěh6 (vrlo frekventno, kao i -ěm6). Damjanović upozorava (u vezi s tom grafijskom realizacijom) na mogući utjecaj liturgijskih tekstova gdje je ě interpretiran "Kao glas e - tipa",⁵⁰ pa bi to onda moglo upućivati i na odnos -ěh6 = -eh6.

4) dativ (-em / -im, za sva tri roda)

U dativu situacija je - s obzirom na razvoj i odnos e - tipa i i - tipa dubleta sufiksa nepalatalnih zamjenica i ekspanziju ekavskih dubleta na područje dativa (i instrumentala) palatalnih zamjenica i pridjeva - adekvatna onoj u genitivu i lokativu.

Nepalatalne zamjenice zastupljene su u dativu dubletama -em / -im < -ěm6 : ... vsem' anj(e)lom' ... (73) : ... vsim' zarnikom... vsem' ki taštament mrtvih ... (52); suprotiv' onem' ki hote ... (26) : ... vsim' onim' ki vėruju nju ... (78b) ... proti onem' slovom ... (241b) itd.

Palatalne zamjenice i pridjevi imaju sufiks -im (< -im6, -yim6, -iim6) : ... našim' telesem'... (45, < našim6); ... dragim' rabom' ... (297, dragyim6) ... ali dubleta -em (< -ěm6) nepalatalnih zamjenica prodire i u dativ palatalnih zamjenica i pridjeva: nekem'... (178b): ... ubozem' ... (33, 254 ... pored - ubozim' 345 < ubogyim6; asibilacija je u ovim oblicima provedena analogijom prema nepalatalnim zamjeničkim oblicima

tipa tolicēm̃ < tolikēm̃ > tolicim', tolicem'); ... ljudem preprostem' ... (141b); ... nepravadnem' ljudēm' ... (131); ... Urikšeševem' rečem' ... (325b); ... ki veruju vražem' čarēm' ... (343); ... nedostoinem' ... (348) i dr.

U jeziku ovih tekstova iznimno je rijetka pojava izjednačavanja dativa s instrumentalom (iako taj proces na našem jezičnom području počinje u 14. st.): Ko es(t') bog' shranil' onimi (umj. onim' ili onem') ki nega ljube (Pz 12).

5) instrumental (-emi / -imi, za sva tri roda):

Isti procesi kao u prethodnim padežima. Nepalatalne zamjenice dolaze s dubletama -emi / -imi < -ěmi: ... vsemi zakoni ... (48b): ... i vsimi svetimi ... (114b); ... ali po sebe ali inemi ... (118b): ... i nad' inimi ljudi ... (65b) i dr. Uz primarni sufiks -imi, u palatalnih zamjenica i pridjeva, dolazi i dubleta -emi (-ěmi) nepalatalnih zamjeničkih oblika: ... kemi se ... (191): ... oblačila kimi moremo ugoditi ... (15b, < kyimi); gorkemi slzami ... (117, < gor6kyimi): ... preslatkimi glasi ... (315b); ... kačami živemi ... (348b). Nasuprot ovome u Kz izbor sufiksa je jednoznačan: u instrumentalu - kao i u lokativu - prevladava potpuno i sufiks: -imi (dok je u Vz stanje u instrumentalu adekvatno onom u lokativu = pored učestalog -ěmi dolazi -imi).

Lične zamjenice za 1. i 2. lice

Nominativi ja (u grafiji: ě, iě) i ti su oblici (sa oznakama: lice - 1. ili 2. -, nominativ, singular) čije paradigme upućuju na aktivnog (ja ...) i pasivnog (ti ...) sudionika u govornom aktu (odnos govornik - slušalac). Riječ je, dakle, o individualnim determinantama licâ od kojih jedno u toku govornog procesa odašilje, a drugo prima vijesti. Kao individualne i konkretne oznake spomenutog odnosa ovi zamjenički morfemi imaju konstantno opće značenje neovisno o tome što se u svakom pojedinom slučaju uvijek iznova određuju kao funkcija drugog subjekta. Jakobso-

nova teza, da se gramatičkim izrazom (znakom) za lice smatra samo onaj kojim se sudionik pričanja ('participant of the narrated event') poistovjećuje s aktivnim izvršiteljem ili pasivnim nosiocem govornog akta,⁵¹ (speech event) objašnjava i zašto se zamjenica za 3. lice ne može kvalificirati kao "lični" oblik u onom smislu u kojem su to ja i ti kao i to zašto je moguća transformacija na relaciji vlastito ime → on (-a, -o), ali ne i vlastito ime → ja, ti.⁵² U prvom je slučaju transformiranje rezultat istovjetnosti funkcija: zamjenica on ne kazuje sudionika u razgovoru, a vlastito ime se također ne može gramatički identificirati ni sa jednim od sudionika govornog akta. U sintagmi "Job' pravi" (= govori, Pz f. 89) moguća je transformacija "On' pravi", ali je u predikativnoj sintagmi (1. i 2. lica) nemoguć odnos: "Job' pravim'" već samo: "ǃ Job' pravim'" ili "ǃ / - / pravim'" = oblik za lice vezuje vlastito ime uz određenu govornu situaciju, signalizira identifikaciju Joba kao odašiljača informacije, pa se svim svojim karakteristikama uvrštava u razred kazala - simbola" ("indexical symbols" - termin A.W.Burksa)⁵³, specifičnih gramatičkih "spona" ili "prigodnih određenja" koje je O. Jespersen svojedobno nazvao "shifters"⁵⁴.

Od karakteristika relevantnih za situaciju u padežnom sistemu mogu se navesti:

a) singular

1) nominativ: ǃ (ja) 89, 124, 173, 330 ...; iǃ (grafijska varijanta) 228b. Zastupljen je i crkvenoslavenski oblik az' 35b, 213, 214, 271, 273b, 333 ... Interesantna je upotreba ove knjiške varijante izvan citata ili tekstova s jasno izraženim tragovima crkvenoslavenskog predloška, u člancima pisanim inače narodnim jezikom i nastalim prema zapadnim predlošcima u kojima su crkvenoslavenske interpolacije ponekad svojevrsan rudiment nastojanja oko individualizacije jezika pojedinih lica /npr. u dramskoj - za medievalna poimanja - naraciji svetačkih legendi - od kojih je većina prijevod s češkoqa (Pasional)/.

2) genitiv / akuzativ

1. lice = mene (- u svim dijelovima Zbornika; nisam zabilježio analoško mane koje npr. dolazi u jeziku naših reformatora): ... shrani ti mene ... (102); ... platit' se ot mene ... (160b); ... poidi ot mene ... (194); ... mene ne buš' nigdare ljubil' ... (195); ... otidi ot mene ... (241); ... da to be mene prosilo oruž'e ... (346b). U akuzativu stariji oblik je me (prema mę, koje nije bilo enklitika): ... i da mě oplaču ... (102); ... škodu na me prietu ... (160b); ... Prema odnosima mane : mne (u dat./lok.), manu : mnu (instr.) i u genitivu se obrazuje odnos mene : mne: ... pristupi ka mne ... Ili ti reče otstupi ot mne ... (97b); ... ali mne nisu poslušali ... (346); ... ot mne ... (332) i dr.

2. lice = tebe: ... a tebe su v slabě moći ostavili ... (56); ... koga e lice tebe zdrava učinilo ... (241b); ... ot tebe ... (324b) pored starijeg neenklitičkog oblika = te: ... ča hoće na te dvignuti ... (97b); ... hlěb' pred' tě padě ... (98); ... kada sam' te ě videla ... (303b).

3) dativ / lokativ

1. lice = mani (< m6ně): ... ki povratiš' mani ... (73b); ... otpustiši mani grehi ... (77b); ... o gorě mani ... (303); ...

mane (ekavska dubleta): ... i to čto mane pristoi ... mani e dai (132; obje dublete u istom kontekstu što nije rijetka pojava u Pz-u); ... da ti zaimeš mane takoe ... (160b) ...

m'ni (mni): ... milostiva děla oba m'ni ne stvoriste ... (59).

m'ne (mne): ... naredi va m'ne ljubav ... (8b); ... dai m'ně moi děl' ... stvori m'ne zadovolno ... (132) i dr. (vrlo frekventno). U jeziku Pz prevladavaju ekavske dublete.

Enklitički oblik = mi: ... ako si mi dlžan' ... (160b). Analoško meni izuzetak je u jeziku Pz: ... po meni ... (241b).

2. lice = tebi (< tebe): ... duplo veće blaga tebi dam' ... (82b) ... da ni poslušliv' proti tebi ... (88). Enklitički oblik = ti: ... da ti imenie ne rastoči ... (98) ...

Ekavska varijanta tebe (isp. 246b) izuzetno je rijetka u Pz. To je posljedica nastojanja da se u paradigmi izbjegne eventualno izjednačavanje triju padežnih oblika (gen./dat./lok. = tebe). U paradigmi za 1. lice nije postojala opasnost od ovakve identifikacije zbog opozicije fonematskih sastava leksičkih morfe- ma genitiva (man -) i dat./lok. (men -).

4) instrumental

1.lice = manu (< mŕnojo): ... nad' manu nad' svoim' slugu ... (259); ... s manu ... 263, 347 i dr.

mnu: ... poidi sestru sa mnu ... (61); ... ta sta sa mnu ... (195); ... nada mnu ... (234); ... poi za mnu ... (303b) ...

mnoju (cksl. varijanta): ... ěmu kopal' bi pada mnoju ... (101b); ... sa mnoju ... (276b).

2.lice = tobu: ... s tobu ... 174b, 225, 239b, 254b, 291; ... nisam' bil' indi nere pred' tobu i s tobu ... (303b); ... poidu za tobu ... (303b) ...

toboju (cksl. varijanta): ... g(ospod)6 s toboju ... (85b); ... s toboju ... (280).

b) plural

1) nominativ

1. lice = mi / 2. lice = vi: ovi oblici (amalgami kao i ja, ti) stoje izvan kategorijalne funkcije kazivanja plurala u običnom smislu,⁵⁵ tj. ne upućuju na izraz: (ja). x ili: (ti). x, već na vezu nosilaca govornog akta i drugog (ili drugih) lica

(mi = ja + ti / on / brat / drugovi ... - vi = ti + on / brat / drugovi ...)

2) genitiv / akuzativ / lokativ

1. lice = nas: ... ke nas' is' pravoga puti ispelivaju ... (13b); ... zač' esu v nas' vele moćneiše stvari ... (303b). Ostaci stare akuzativne forme ny pripadaju redovito crkvenoslaven-skom sloju u jeziku Pz-a⁵⁶ i dolaze u formulama: ... gospodi pomilui ni ... (335b); ... spasi ni ... (338).

2. lice = vas: ... da bim' vzel' ot vas' srce ... (292); ... a to se e isplnilo va vas' ... (298); ... kako pomilovati vas' ... (337b).

3) dativ

1. lice = nam: ... skazue nam' ono vr(š)me ... (188); ... da bi nam' g(ospo)d(i)n6 ... poslal' ... (192b).

2. lice = vam: Ako su vam' grěsi vaši viděti mali i drobni ... (116b); ... skoze vam' učiniti veće postienie ... (119b). Dualni oblici nama, vama u jeziku Pz ne prodiru u pluralnu paradigmu (Fancev u jeziku naših reformatorskih pisaca nalazi jedan slučaj;⁵⁷ isp. nav. dj., str. 97). Dešava se obratno: u istom kontekstu, isti zamjenički oblik dolazi u dualu i zamijenjen pluralnim oblikom: ... to vama e oruž'e ego ako hoćeta damo vam' i telo nega ... (330; odlomak iz 'Rumanca trojskog' - interesantno je alterniranje vama / vam' - ego / nega).

4) instrumental: redovito nam / vam (... bog' s nam ... 303b).

Zamjenica 3. lica

a) singular

1) genitiv / akuzativ. Pored redovitog nega u muškom i

srednjem rodu, zastupljena je dosta frekventno crkvenoslavenska varijanta ego (nego) koja u tekstovima mlađe provenijencije, pisanim narodnim jezikom, predstavlja za glagoljaške autore i vrlo izrazit elemenat stilske ekspresije, knjiške dotjeranosti izraza, znak "višeg" stila: ... b(og)6 ne išće toga ot tebě ča ti on' ni dal' a zato ti dai ča e on' dal' tebě ... Dai b(og)u i primi ne(e)besko c(ěsa)rstvo ot nego ... Dai sam' sebě H(rist)u i tim' kupiš c(ěsa)rstvo ego ot nego ... (14); ... viděše bo ga muža pr(a)v(a)dna i sveta i zato ga hranaše I mnogo slušaše nega s(ve)tih' rěči i mnoga jure tvoraše po nega zapovědi i věl'mi ... poslušaše ego ... (183b; u istom kontekstu alternacija enklitika, punih oblika i cksl. varijante); ... to es(t') ga pitati ... pita-ti es(t') ego ... (157); Ako bi parlat' zapovědal' niko zlo stvo-riti onda nest' poslušati ego A v inom' ... ga es(t') poslušati ... (157b); ...ž nego dušu ego ispudiše ... (294); A žena ego oblěče se v črno ruho ... (329b, iz Rumanca trojskog') i dr.

Rjeđa je upotreba starijeg (stsl-cksl) oblika akuzativa muškoga roda i (< j6): ... i imei um' i zdrži i (j6) i znai ... (32); ... zato ga ... pokarai i nakaži i ... (57b); ... i ěm' ga za ruku vede i ... (325; isp. isti kontekst u Suprasaljskom zbor-niku ... ě i za rōkō i vōvedi i ... f.62b - u citiranim primjerima alternacijom mlađeg enklitičkog ga i starijeg akuzativa i izbjeg-nuto je ponavljanje istog oblika), isp. još 160 (2x), 134, 244, 288 ... Iza prijedloga ovog primarni akuzativni morfem sačuvan je s protetskim n - : ... va n' ... (53b); ... na n' ... (265, 278, 328); ... za n' ... (278) i dr.

U akuzativu srednjega roda starije e (je) intenzivnije je zastupljeno od novijeg (genitivnog) nega, ga: Ako moreš' dobro učiniti ... učini e. (87b); ... i est' e b(og)6 takovo stvoril' ... (= nebo, 166); ... vazmi ovo dēte i nesi e ... i vrzi e v kraj I ondě ga naide ... (324) cf. npr. 174 (2x), 219, 293b (2x).

Pripadanje 3. licu singulara i plurala izriče se geniti-vom zamjenice 3. lica (nega, ego - nee, ne, ee; nih', ih). Alter-nativna mogućnost za muški i srednji rod je upotreba posvojne zamjenice (negov, negovo).⁵⁸ U ženskom rodu te mogućnosti nema u Pz:

... da mladići nisu nega ... (28); ... skozě moć' nega glasa ... (68); ... v ne krasote ... druge nee slave ... (75); ... za nega volu ... (75); ... biskupa ili popa ih' ... (156b); ... za nih' rěči ... (175); ... materi nega ... (192); ... vii veliku radost' ih' i slavu ih' mnogu vzdihanie ih' i črvi šděhu e ... (233b); ... to est' sinu ne ... to est' sina ne ... (253); ... pridoše k nega staniju ... (281); ... i veza ga k nega koně repu ... (329); ... tud'e ju vrati ocu ee ... (329) i dr. pored: Ni ti potreban' negov' nauk' (100); ... negovo vino ... (102); ... negovo sveto prodekovanje ... 181b); ... tainu negova roistva a i nega muki i nega vskrešeniš ... (77, alternacija: posvojna zamjenica - genitivni zamjenice 3. lica); ... more ... dati za nega negovu gospodinu ... (147b); ... slišali v negovi govoren'i ... (181b); ... negovim grobom' ... (161).

Puni oblik akuzativa ženskoga roda nju (... a nju svitami svoimi zaodě I položi va nju san' ... 83) zamjenjuje se enklitičkim ju, ali i - rjeđe - novijim (genitivnim) e (je)⁵⁹: ... i poznav' ju i uzdvignuv' ju ... i mnogo ju celova ju i vrže ju na z(e)mlju ... (202); I ne vsta ot molitve dokle e ne svrši i gda ju svrši ... (235b); ... ne bi e mogal' naplniti ... (306); ... a dušu ne dobudě e ... (338b).

2) dativ muškoga i srednjega roda uvijek: nemu (enklitika mu): ... molju te nemu glavu vseci ... i useče mu glavu (102).

3) već je prije utvrđeno da u dativu/lokativu ženskoga roda, zamjenice 3. lica, u jeziku Pz, još uvijek prevladavaju stariji, palatalni oblici nei, ei nasuprot rijetkoj zastupljenosti mladeq noi: ... pokaza ei se kipom' svoim' ... (83); ... i pone-se ga k nei i reče ei ... (324): ... i govorahu noi ... (302b).

4) lokativ muškoga i srednjega roda u Pz redovito: nem' (isp. npr.: ... i na nem' e pražahu ... 304).

5) pored redovitog instrumentala ženskog roda nju (... ne bi šal' za nu ... kada bi za nju pošal' tr' bi našal' sina svojga mrtva ... i imě š nju .2. sina ... sve f. 30 ... itd.) zabilježen je, u pripovijesti o Akiru, iznimka, netipičan za jezik

Pz instrumental ... š nom' ... 97.

6) instrumental muškoga i srednjega roda: nim (š nim' na pašu idoše ... 211).

b) plural

1) nominativ: ... svoje ljudi ... posla a oni šadše ... 281 ... one se čine imeti veliko lep obraz ... 32; ... zač' ona ka su Isuhr6stu protivna ...

2) u dativu i instrumentalu nema inovacija: ... i edni zavideće nim' ... (214 puni oblik - naglašeno); ... ne morě im' uteći ... (235, enklit.); ... i nameri se im' vniti ... (280b); A k nim' s(ve)ti Blažii otpovědě ... (281); ... zato se imaš' š nimi va ogni mučiti ... (302b); ... idě š nimi pred starěšinu ... (281).

3) akuzativ karakterizira pretežita zastupljenost starijih oblika ne / e: ... i tako e neboge metahu ... te pretužne duše ... (304); ... vaščine i ograbě tovariša očisti tre e niednomu ne škaže ... (87); ... pritekoše oružnici A on' e videv' i pobiže ... (235b); ... i pročtoše s(love)sa i svadiše se ob' ne ... (324b). Novije (genitivno) nih', ih' na mjestu akuzativa rjeđe je u jeziku Pz: ... i istoči krv' svoju na nih' (36); ... da bi ih' ljudi viděvše i počtovali ... (175); ... i vrati ih' ki boěhu se ... (328); ... more ih' uprašano biti ... (248b).

Povratna zamjenica

1) U dativu / lokativu promatranog korpusa apsolutno prevladava ikavska dubleta sebi (< sebě; iz istih razloga kao u dativu / lokativu = tebi). Sporadički se, međutim, sreće i ekavski oblik ponekad i u istom kontekstu s ikavskim: ... naidi sebi otpušćenie grihov' ... naiděš' sebe večna veseliš ... (19); ... bog es(t') nam' lepše imenie pri sebe pripravil' ... 75; ... grěh' edan' drugoga k sebe pritěže ... (117). Enklitički oblik = si: Ako si bi ne sagrešil ... (123); Ako si bi klěrgi bili ... (151); Eda

si ě ... nesam dostoina ... (182) - etički dativ.

2) Pored redovitog sobu (< sobojp) u instrumentalu, dolazi crkvenoslavenska, knjiška varijanta sobuju: ... oni načeše meju sobu govoriti ... (42); ... stoprve li me zoveš' gospodinom' ... a imějući me vazda pred' sobuju ... (303).

II) Dual deklinabilnih riječi

U jeziku tekstova Pz (a tako je i u ostalim zborničkim rukopisima 15. st.) kategorija gramatičkog broja čuva još dobro svoju stariju, tročlanu strukturu iako sustavske inovacije i previranja nisu, dakako, mimoišli i ovu kategoriju. Odjeci tih procesa naziru se, naime u sukobljavanju pluralskih i dualskih sufiksalskih morfema pojedinih padeža u dualskim sintagmama deklinabilnih riječi. Živa uporaba duala u slojevitom jeziku promatranh zborničkih tekstova karakteristična je podjednako za 'kapitule' i 'čten'ě' pisane čakavštinom kao i za one u kojima su uz čakavštinu zastupljeni intenzivnije crkvenoslavenski elementi ili elementi kajkavskog sustava. Prema tome, nema dvojbe da je dual - u ovoj točki sjevernočakavske dijakronije - produktivna kategorija⁶⁰ i da njegova zastupljenost nije samo akt jezičnog konzervativizma, ili eventualnog respektiranja crkvenoslavenske jezičnoknjiževne tradicije. Iz rasprave J. Vrane o jeziku glagoljaškog Blagdanara vidljivo je da je i u tom - od Pz npr. četrdesetak godina mlađem - rukopisu dual još uvijek aktivan kategorijalni činitelj kako u sustavu deklinabilnih riječi tako i u glagolâ.⁶¹

- 1) nominativ / akuzativ / vokativ $\left\{ \begin{array}{l} \text{muški rod -a || -i} \\ \text{ženski/srednji rod} \\ \text{-e/-i} \end{array} \right.$

(muški rod): ... dva ednako vzmožna ... (29); ... slišasta to ,2. starca ... (38b); I ta starca poidosta k tomu starcu i rekosta otče mi sva slišala ... (38); I rekosta mu starca ... (38b); ... dva tršca esta ... (57) ... kako pogibe on' sam' i nega sudca ... (60); I sama svědočita před' 'popom' da sta z drağa (mladenci, op.

E.H. 122); ... ženi ka ima .2. muža ... (124); ... ako ona sama svjećata oba mladen'ca a ne in' ... (137); Ako li bi ta toga radi oba kleta bila a tada se morěta oba rešiti ... (153); ... bęsta dva dlžnika ka bęhota ... (182b); ... materina sasca sasaše ... (212); ... blažena ona voli ... (221); ... ta voli ... (221b); ... dva viteza ... (242); ... služista ova blažena doktura ... (245); ... veš' ka sta dva dětića edan' sasac' sasnula esta si brata i oće edan druga žalovati ... (329); ... razlučajuće malžena s dětmi ... (335).

Proširenje pluralnih oblika u dualsku sintagmu (N.A.V.) demonstriraju primjeri: ... esta dva gradi ka se zoveta ... (202); ... vence .2. ... (240 akuzativ); ... svaěše Pariž' .2. voli i ki iju premožaše tomu sviěše ot cvětě korunu i položaše na roge ... (324);2. dni ... : ... 7 dni ... ; ... 100 tr 80 dni ... (267)⁶²; ... ki roditeli bie ... (167) itd.⁶³ pored: ... dasta ju roditela ee v' Erusolim' ... Tagda roditela ee izidosta v Nazarat' na .7. mo leto nee pridosta roditela ee v Erusol(i)m' i ... obečasta ju g(ospode)vě ... (244).

U slučaju ... imě š nju dva sini ... (35b; na f.30 dolazi isti kontekst s alternantom: ime š nju dva sina) može se pretpostaviti pluralski oblik na mjestu dualskoga (isp. ... ime š nju tri sini ... 35b) ali bi to isto tako mogao biti i refleks duala stare u - deklinacije (kao i u više navedenim primjerima ... ta voli ... ona voli ..., ... dva voli ... isp. npr. sin'ma na f. 324).⁶⁴

Pluralno mi (< my) zamijenilo je nominativ/vokativ duala ove zamjenice (vě), a akuzativ plurala nas', akuzativ duala (na). Isti je odnos uspostavljen i u dualskoj paradigmi zamjenice vi (< vy), gdje je pluralno vi, vas' zamijenilo N.A.V. duala (va). (isp. za nominativ: ... mi sva slišala ... 38; ... ko mi sada imava ... 82b; i akuzativ: ... i reče ei anđel' budi stanovita zač' esu v nas' vele moćneiše stvari ... - riječ je o anđelu i duši Tundalovoj - 303b). U ostalim padežima dualska paradigma zamjenica mi/vi vrlo dobro je očuvana.

(ženski⁶⁵ / srednji rod) ... bēsta sestre prisne ... (35b) ... na kolēne ... (61);2. ribi ... (64);2. žene ... (113b, 147); ... v ruci vaši preporučam' d(u)šu ... (82b) ... pade na svoi koleni (84b); ... Potom' oči, uši, nozdri, prsi, obi ruci, obi nozi ... (121b); ... bila bi vrimenem' ot .12. lētě ... (124b);2. prvē lētě ... (134); ... na prsi ... (164); ... toliko draqi ti moi oči ... (195); ... za tvoi lěpi oči ... (195); ... te dve žile ... (208); ... preklon' kolēne svoi ... (231b); ... imijući lici preběli na i rumeni ... ruci dlzi ... (244); ... pad6 na kolene svoi ... (235); ... krilě svoi ... (232); ... dve lěte ... (244b); ... a ruce svezani iměše ... (268); ... dvě košuli ... (281); ... za nozě i za ruce prikovani ... (295); ... o dve sele2. kralici ... (300); ... dvě mile ... (307); ... do prsi ... (333, 334); ... za nozě ... (334); ... ruce naši ... (338).

U primjeru ... uše .2. ... (201b) pored analogije prema redovitom /dve/lete, sele (< -ě) mogao bi se pretpostaviti i pluralski utjecaj. Pluralske oblike ōce (oči), īše ima npr. govor Cresa (Belić objašnjava sufiksalni morfem -e analogijom prema "imenicama na -a /ofce/")⁶⁶.

2) genitiv / lokativ (-u, -ju, -uju, -iju/-eju, -oju)

(sva tri roda) ... Mědiě (Medea, op. E.H.) ot velike žalosti zakla oběju sinu svoiju i popi krv' niju⁶⁷ i potom' omane ne (!) ... (30; indikativna je - kao nagovještaj promjena u kategoriji broja - alternacija niju : ne tj. dual : ... plural u istom kontekstu); ... tuliko ljubita e da umrut' čeda eju ... (36); ... slěpotu očiju svoeju ... (36); ... ušiju srdačniju ... (41); ... na nagiju kolěnu ... (43, 168); ... va ušiju moiju ... (71, 272); ... učini se ses'ti niže noqu Elisavtinu ... (71b); ... klečaše na svoiju kolenu ... (82); ... za volju niju ... (83b); ... va vaju v tainosti ... (128); Ako hlapa i rabu g(ospod)6 eju oběju v zakonstvo savkupil' ... (134); ... ako prvo es(t') prědšla oněju vola hotěniem' ... (139b); ... vsaki eju sedmimi rukami prisežeta ... (140); ... o(ta)c' tre mati něsta stablo da korěň ot kiju stablo ishodi ... (140); ...

vsaki niju buduća oba ... 153; Ako potom' ni niju vola ... ako iju edan' ... (riječ je o "ženihu i nevěstici", l. 154b); ... ot očiju tvoeju ... (182); ... u naju ... (184); ... kada sta ti tu-liko dragi ti moi oči i da si mē za volju niju tuliko vzljubil' to sta ti moi oči ljubi iju kuliko hoćeš' ... (195; i u ovom kontekstu - mirakul' 'o djevōjci bez očiju' - tipičnom za jezik Pz po bogatoj upotrebi duala, dolazi do promiskuiteta zamjeničkih dualskih i pluralskih oblika (iju/-e): ... izvrže van' svoi oči i položi e vednu zlatu čašu i posla e ... - nešto kasnije pravilno se upotrebljava dual ... za volju niju ..., ... ljubi iju ...); ... po dveju rēku ... (200); ... sta na noju svoiju ... (212); toeju (213); ... ot noju ... (215); ... poideva k naju bližikam' ... (227); Zato iju b(og)6 izagna iz rač (231); ...v oboju delu ... (236); ... vsadiše iju v tamnicu i davahu ima... unču vodi ... (242); ... očiju svetliju ... licu podlgovatiju ... (244);12. proroku ... (245b); ... s obēju stranu ... (261); : ot obēju stranu ... (53); ... dveju materiju ... (272); ... dvēju otročiću ... (272); ... edin' is' tēju dvēju ... (280).

Među sporadičkim nagovještajima novih tendencija dijakronijskog razvitka na ovom području, u jeziku Pz, može se npr. navesti i ovaj slučaj proširenja pluralskih na mjesto dualnih oblika: ... bē ot roditel' svoih' prikazan v crēkav' ... (195; isp. s: ... sinu svoiju ... 30).

muški/srednji rod

3) dativ / instrumental (-ōma, -ema, -ima, ⁶⁸ -ama || -ma)

ženski rod

A kako ime bē onima anj(e)loma ka otvalista kamen' ot groba ... A razboinikoma propetima s H(rčsto)m'.. (27); ... i poveda Daniel' starcema ... (38b); ... gorē tēma malženoma ka oskvrnista telo svoje ... (48); ... san' očima moima ... (77b); D'čval' dvima zakonoma ... (78);2. ubrusoma ... (120); Ako se muž i žena zgovorita da nečeta zaedno spatī ni ima podob'no zaedno spatī. (123b); ... crekav' iju (muža i ženu) raspušća ako ima e drago na kup' stati ... (123b); Ako se ki oženi dvima ženama

ma ... (124); ... ki blud učini ... s dvima sestrěnicama ... (126b); ... s nogama ... (173); ... dvěma gospodinoma ... (175b, 182); ... svoima rukama oči vloží v glavu ... (195b); ... gđě tako meju nima udržít' se ... (195b); kima (221); ... svoima nogama ... (221b); ... na iscelěnie očima ... (222b); ... tima vitezoma ... (242); ... an⁴(e)l' kriloma ... (247); ... da bi meju rukama apostolskima ... (250b); ... s .12. apostolima ... (293b; redovito tako umjesto očekivanog apostoloma); ... očima tvoima obrativši se ... (304b); ... sin'ma (324); ... mei dvěma razboinikoma ... (348b) i dr.

Zanimljivo je alterniranje dualâ i pluralâ u dva identična konteksta (iz Lucidara):

... esta dvě gorě i meju	... esta dve gore i meju
<u>těma gorama</u> ... (201)	<u>temi gorami</u> ... (203)

III) Posvojni pridjevi

Tvorbu posvojnih pridjeva u promatranom korpusu obilježavaju određene inovacijske tendencije pri raspodjeli sufiksa (isp. npr. otčin' pored starijeg otač' < ot6č6 ili umjesto, također starijeg, ot/a/n' [= ot/a/nj] < ot6n6 < ot - 6nj6) izazvane potencijalnim teškoćama kod izvođenja pridjeva od imenica (izbjegavanje glasovnih zapreka, tvorbi s nedovoljno istaknutim značenjem, prema osjećaju onodobnog govornika i pisca) ili nastojanjem da se - zbog razumljivosti, ali ponekad i iz stilskih obzira - ostvari izrazitiji fonemski sustav izvedenog pridjevskog oblika.⁶⁹ Otuda i uočljiva, u jeziku ovih tekstova, upravljenost na potiskivanje sufiksâ s elementom -j- (-j6, -6j6) tvorbama s -ov/-ev (pri čemu sigurno, pored ostalog nije bila bez udjela činjenica da intenzivno produktivni sufiksadni morfemi -ov/-ev ne izazivaju tako značajnih fonetskih mijena kao -j/i, -ij). Posvojni se pridjevi dekliniraju u pravilu po neodređenoj deklinaciji, ali se i ovdje osjeća kolebanje, pa - naročito u pridjeva na -ski dolazi nerijetko do proboja sufiksa određene deklinacije i na ovo područje.

- ov : ... va braz' lavov' ... orlov' ... (27); ... v črčve kitovč (27); ... dom' popov' ... (149b; .. v duši popovi ... 185; ... popovo ... 195 i dr.); ... zapovčd'ju ... opatovu ... (151b); ... zakon' klčrgov' ... (151b); ... glavi Adamovi ... (221); ... v Moiseovih' knigah' ... (248); ... dčvlovu moč' ... (255b); ... duši Dundulovi ... (310b); ... o(ta)c' Ektorov' ... 330 i dr.
- ev : ... kralevo dete ... (194); ... v Moisčevih' knigah' ... (289b); ... Acčliševi posteli ...; ... Acčliševu šatoru ... (330); ... na Urikšeseve ... glavč ... (331).
- in : ... bčz' svčta ženina ... (135); ... prez' papina (-in6) proščenič ... (145); otčina, materina ... (gen. 163); ... v telč matrine ... (208); ... na papine šintoč ... (214); ... v materine črčvč ... (272); ... bratina oružič prošu ... (331); ... očinu i materinu kletvu ... (334). Prema stsl. tvorbama otččč/otčnč, otčččnč bratrčnč,⁷⁰ i u kontekstu poznate činjenice da se su-
fiksom -in(6) u stsl. (cksl.) - i općenito u slavenskim jezicima - tvore posvojni pridjevi od imenica a/ja i i - deklinacije (muš./žen. r.), ne bi se očekivali oblici otčin, bratin koji su sufixs -in prihvatili očito analogijom (prema materin; isp. npr. starije: ... ot imčnič otča i matčrina ... 146); zanimljiva je tvorba (složenim) sufixsom -en/in(6): ... ženitv-enini lčti ... (137 < ženitčva)⁷¹ kojim se postiže izrazitiji fonemski sastav (dva -n- elementa).
- i : ... v pesneh' Solomunih' ... (15b); ... va obraćenii Pavlč ... (25b); ... va obraz' č(lovč)čč ... (< j6) telač' ... (27); ... začetie dčv'le ... (27b); ... do slnča ishoda ... (48); ... dčval' sluga ... 58b; isp. ... dčvl' ... (194); ... starčega truda ... (39b); ... va ovčih' odečh' ... (95b); ... ovča noga ... (101); ... po ovčem' tragu ... (104); ... redov'niče službi ... (145); ... imčnič otča ... (14b); ... listi kneže ...

(148); ... sviti redovniče ... (akuz. 151b); ... deviča cvěta obrušeniě ... (166); ... biskupla koruna ... (185; ... biskuplju zapovedju ... 151b); ... biskupal' prsten' ... (185b); ... ot rebra Adamla ... (197b); ... s lisičimi rěpi ... (199); ... premudrosti Solomune ... (202); ... sinoval' grob' ... (250b); ... človečoi smrti ... (304b); vnuk Avraamal' ... (305); hčer' Želbonju ... (328); ... v devič'e ruhe; ... v devič'em' ruhi ... (327).

- ij : prvenstveno za tvorbu pridjeva od imenica koje označuju životinje: ... d(u)ša zvěřě ... (27b); ... va obrazi kač'i ... (76b); ... turju glavu ... (103); ... vlčju detcu ... (104); ... pas'e ... glavi ... (199); ... nozi koz'e ... (230); ... lica pas'ě ... (230b); ... rozi koz'e ... (230).

Autori vrlo dosljedno, u slučajevima ove tvorbe posvoj-
nih pridjeva označavaju poziciju jote apostrofom.

Tvorbeni paralelizam karakterističan za posvojne pridjeve poput (suvr.) božji || božiji ili vražji || vražiji u tekstovima je Pz (kao i drugdje u ovim zbornicima) istaknut redovito specifičnim ortografskim rješenjem: boži (< bož6j6 > božij > boži) || bož'i || božii. Isp. ... boži izvolenik ... (311b); ... po ... sine boži ... (235); ... božim' milosrdiem' ... (318b); ... božih' ... (4b, 13b, 309) || ... bož'i (41b, 69); ... bož'e ... (318b) || apsolutno su prevladavajuće u Pz (kao i u Kz npr.) tvorbe s -(i)ji = božii (9, 38, 237); ... božiě srda ... (231); ... telo božie ... (349) - nom. sg. sva tri roda. Navodim još neke slučajeve: božiě (7b, 9, 50, 108); ... ot ljub've božie ... (20b), 5ab, 8b, 61, 108, 161, 165); božiei (40b); ... protivu tulikoi ljubvi božii ... (201); božiju (7b - 2x, akuz. sg. žen. r.), 8b, 68b, 9b (instr. sg. žen. r.); ... v strahu božiju ... (108); božim' (6b, 20) itd. Moguće je pretpostaviti stilsku obilježnost, određenu afektivnu tenziju kojom je uvjetovana poraba oblika bož[i]ji. Naprotiv uz usamljeno vražii (74) redoviti su oblici s -'i (-ji): ... po dělē vraž'i ... (61b, 63b, 339); vraž'e 338).

S obzirom na stupanj istraženosti odnosa fonem-grafem u hrvatskoglagoljskoj grafiji ne može se - bez preciznijih grafemičkih ispitivanja - prihvatiti kao odrednica s općom važnošću motrište D. Malić da se oblici pridjeva bož6j6 u jeziku prve hrvatske pjesmarice "bez obzira na to da li se pišu s i ili bez njega, vjerojatno izgovaraju jednako, tj. bez i jer se svi do jednoga javljaju u stihovima od 9 odnosno 13 slogova ako se i izgovara" (nav. dj. str. 79). Bez obzira na zastupljenost u stihovima pitanje je, naime, mogu li se generalno, u glagoljaškim neliturgijskim rukopisima polistovjetiti grafije bož'i i božii (i danas božji - božiji) kad se imaju u svijesti odnosi poput: děvi Marii (Mariji), na oficii (lok. oficiji) i sl. pored situacija u drugim padežima npr. gdje je -ii > -ij (= papii, zmi, oficii i sl.). Nema sumnje, čini mi se, kako je pisanje s -ii (> iji) bilo ipak za pisce-glagoljaše posebno markirano (isp. i danas ekspresivno božiji), oznaka stilističkog obojenja riječi, višeg stila. R. I. Avanesov piše o padežnim oblicima ovog pridjeva u ruskom jeziku te, pored ostalog upozorava da je " ... v XIX v. eto slovo v im. p.ed.č. žen. i sr.r. imelo formu na -ija, -ije. Sr. (ptička) božija, božie (slovo), t.e. dvusložnoe okončanie ... " (Rusškaja literaturnaja i dialektnaja fonetika, Moskva 1974, str. 214, podv. E.H.)

- nj : ... vlož*i* va n' d(u)šu zvěrnju. Da to e děvla tvar' a d(u)ša zvěř es(t'). (27b). Citirani primjeri posvojnih pridjeva indikativni su za morfološku nestabilnost, traženje novih mogućnosti izraza i na ovom području. Posvojni pridjev od imenice zvěř6 u stsl. (cksl.) jeziku izvodio se sufiksom -in6 (zvěřin6), a u književnom izrazu Pz se npr. otkrivaju tri nove mogućnosti tvorbe (što se može ocijeniti i kao element stilematike glagoljaških tekstova):

- 1) -n(i)a/e = zvjerňa (... dušu zvěrnju ...)
- 2) -j(i)a/e = zvjerja (... duša zvěř ...)
- 3) -sk(i)a/o = zvjerska (i zato zverska smrt' tež'š*i* est' nerě človeča ... 208b);
... strahu gospodnju ... (41b) ... listi zapečaćenimi

plovani ... (137b) ... ot mužne lasti ... (141b) ...
ovne rame ... (101) i dr. ... po mucě gospodni (183)
... ot sudnega dne ... 339.

- sk(1) :... tovarištvo anĵ(e)lsko ... (38b); ... děvalsku
(< 6sk6) (85b); ... v rabotě vavilonskoj ... (189; isp. ... na
rěce vavilonscě ... bibl. cit., 18); ... v rimskoj
crekvi ... (220); crěkav' katuličasku ... (166); ...
kral' angliski ... (166); ... po židovskoj zemli ...
(254b); ... tako ženske tako muške (310); ... mužaske
i ženske ..., ... na troiskeh' vratěh ... (330); ...
oblast' židovsku ... (339b) i dr. (vrlo produktivan
sufiks zbog značenjá koja pridaje izvedenom obliku: od-
nos prema lokalitetu i skupini).

IV) Brojni pridjevi (distributivni brojevi)

Brojni pridjevi imaju funkciju atributâ s distributivnim značenjem. Primjeri iz Pz u potpunosti potvrđuju relevantnost konstatacije J.Hamma o tome da (u jeziku lošinjskih glagoljaških notara 16. i 17. stoljeća) brojni pridjevi označavaju "... nešto, kod čega se neposredno ne misle ljudi".⁷² Takvoj odredbi ne protuslove slučajevi poput ovoga: Zač' razuměem' o děvičaskom' stani-ju dvoe d(ě)vi Edne esu ke hotě biti ... v děvičaskoj čistotě A druge esu ke hotě замуž'. I te druge vaspět' dvoe sut' ... (54). Radi se, naime, o kontekstualnoj eliziji ... dvoe/vrsti/d(ě)vi... tako da brojni pridjev (dvoe) u stvari, dolazi ipak u funkciji atributa uz imenicu (vrsti) koja ne označava ljudsko biće (isp. npr. ... četveru vrstu esu san'e ... f. 90, gdje nema elizije kao u gornjem kontekstu, a moglo bi se kazati i ... četvere (vrsti) esu san'e ... pa da to bude u skladu s normom prema kojoj se - na onoj točki dijakronije koju predstavlja čakavština Pz - ostvaruje funkcionalnost ove kategorije). Citiram još neke primjere upotrebe brojnih pridjeva u Pz:

A to učini skozě troju rič' ... (37); ... s(ve)ta sedměra vrěmena

... (53); ... vse žitje troih' ljudi ... (53b; ne misli se ovdje izravno na ljude, već na tri v r s t e ili p r i r o d e ljudskih odnosa: na djevičanstvo, udovištvo i brak. To se izrijekom spominje i u naslovu članka ... Ot trih' oneh' estan'stvi člově-časkih' o děvah' i o vdovah' i o mužeh' zakonneh'); ... es(t') narēdil' g(ospo)d(i)n' b(og)6 na sem' svētě troi rēd6 v čistotě udržati (54); ... izbaviti se od semrti ... troim' namērēniem' ... (144b); ... svećenohablenie biva troimi čin'mi ... (144b); ... v dvoe vrěme gdo ima dvě žene ... (147); ... ot dvoego grěha ... (157); ... ot posluha ki dvoi es(t') rēgulni I. parlatski posluh' ... (157b); k tomu dvoemu posluhu ... (157b); v dvoem' iměni ... (158); A to es(t') ot čistočě ka dvoě es(t') edno mislnaě ... drugo tělěsnaě ... (157); ... troimi stvari razgledana (160); ... zvezde su takova narava četvěra ... (205); ... knige dvoe ... (236b) ... oboě vrata ...; ... dvoě vrata edna mala druga velika ... (239ab). Brojni pridjevi imaju ovdje singularske i pluralске oblike (danas samo pluralске).

Interesantna je (inače slabo produktivna) tvorba sa složenim sufiksom (-6nj6): troični (245 < troic-6nj6; troic-eju isp. s time i petač'ni, f. 190b, ... petač'ni dan' ... = petak).

Zaključak

Apstrahiraju li se u sveukupnosti prikazanih morfoloških dubleta i varijanata za pojedine padeže oni elementi koji nisu mogli utjecati na opću usmjerenost razvoja⁷³, moguće je - i u tom živom morfološkom previranju - odrediti koordinate novih odnosa, skicu jednog, još ne potpuno stabiliziranog sustava čije je konstituiranje rezultanta kompleksnog djelovanja nekoliko činitelja: a) upravljenosti na neutralizaciju značenjske opreke određeni ~ neodređeni pridjev (duha svetoga 336: duha sveta 333, ... zgodi ednomu dobru fratru imenom Jor'diěnu ... 83b; ... moga draga brata 329b); b) atrofije sufiksalne posebnosti neodređene (nominalne) deklinacije pridjeva (npr. u instr. sg. muž. r., djelomice u dat.

/lok. sg. žen. r.⁷⁴, u gen. / dat. / lok. / instr. pl. sva tri roda); c) intenzivnog - u jeziku Pz - penetriranja nekih zamjeničkih sufiksa u pridjevsku paradigmu (e - dublete nepalatalnih zamjenica: -eh, -em, -emi : těhč ... i dr. u instr. sg., te gen. / dat. / lok. / instr. pl. određene pridjevske deklinacije i deklinacije nekih palatalnih zamjenica); d) glasovnih promjena koje su u određenim slučajevima dovodile na planu izraza do izjednačavanja sufikslnih stanja unutar kompleksa pridjevskih (određene i neodređene) i zamjeničke deklinacije (indikativan je, u tom smislu, npr. razvoj u singularu ženskoga roda pridjevskih i zamjeničke deklinacije koji je posljedica gubljenja intervokalnog j pa onda kontrakcionih procesa u oblika određene deklinacije) ili pak do pojedinačnih izjednačavanja na relaciji imenička - pridjevsko-zamjenička deklinacija. Građa koju pružaju ispitani tekstovi upućuje na sustav sa sljedećim značajkama:

s i n g u l a r

muški/srednji rod

- samo je u nominativu muškoga roda (-i - \emptyset) razabirljiva razlika između određene i neodređene deklinacije pridjeva. U srednjem (i ženskom) rodu sufikslni su morfemi nominativa određenih i neodređenih oblika izjednačeni.
- u kosim padežima gdje se opreka određeni ~ neodređeni pridjevski oblik očituje u genitivu (akuzativu), dativu, lokativu, funkcionalno prevladavaju sufiksi pridjevsko-zamjeničke deklinacije. Raspodjela sufiksa nominalne deklinacije ograničena je: zastupljeni su redovito uz pridjevske leksičke morfeme i tek uz nekoliko zamjeničkih (takova_a, takovu_a / negova_a, negovu_a ...). Utjecaj nepalatalne zamjeničke deklinacije na pridjevsku kao i na deklinaciju nekih palatalnih zamjenica očituje se u prodoru sufikslnog -em (e - dubleta sufiksa -ěm; nepalatalnih zamjenica: těmč > tem / tim) i u instrumental pridjeva (na mjesto pridjevskog -im < yimč, - imč; neodređeno instrumentalno -om u jeziku Pz svodi se na nekoliko usamljenih slučajeva). Ovdje se, međutim, ne smije zanemariti - premda će to biti još relevantnije za plu-

ral - djelovanje (uzajamno) imeničke i pridjevske (zamjeničke) deklinacije, usmjerenost na određeno približavanje njihovih sufikslnih sustava (: zlem' koncem', dobrem' rečenem' i sl.).

ženski rod

- sufikslna, odnosi su - uslijed kontrakcija - svedeni na stanje nominalne paradigme - osim u dat. / lok. gdje su, kao dublete, zastupljeni sufiksi: -i / -e < ě i varijantni (palatalni / nepalatalni) -ei / -oi:

	određeni neodređeni	zamjenice		
		palat.	nepal.	
	pridjev			
N	dobr -	naš -	t-	-a
G	"	"	"	-e ⁷⁵
D/L	"	"	"	-i/-e
				-oi/-ei
A/I	"	"	"	-u

Valja istaći, da ovdje uspostavljena mogućnost raspodjele sufiksa o - tipa iza palatala (vašoi prema vašei, noi prema nei i sl.) nema razvojni analogon u muškom i srednjem rodu gdje bismo (obrnuto od procesa u žen. r.) prema našega, našemu mogli očekivati dobrega, dobremu kako je to i u nekim istarskim govornicima (npr. Žminju, Sv. Ivanu i Pavlu) - ili u kajkavštini.

p l u r a l

- u sva tri roda prevladali su u kosim padežima sufiksi pridjevsko-zamjeničke deklinacije. Karakteristično je, za ovako oblikovanu pluralnu paradigmu, sukobljavanje e-dubleta (nepalatalnih zamjenica) i i-dubleta. Postojao je naime, sljedeći odnos:

	zamjenice		pridjevi (izjednačeni gram. morfemi starih nepal./pal. osn.)
	nepalat.	palat.	
G/L	-ih/-eh < -ǰhṭ	-ih < -ihṭ	-ih (< -yihṭ/-ihṭ = nep./pal.)
D	-im/-em < -ǰmṭ	-im < -imṭ	-im (< -yimṭ/-imṭ = " ")
I	-imi/-emi < -ǰmi	-imi -imi	-imi (< -yimi/-imi = " ")

Proširenje sufikslnih e - dubleta (-eh, -em, -emi) nepalatalnih zamjenica na područje pridjeva (i palatalnih zamjenica), ostvareno je vrlo intenzivno u jeziku Pz.

B i l j e š k e

- 1 U sadašnjoj etapi istraživanja jezika naše srednjovjekovne književne baštine, ovakav pristup implicira shvaćanje suvremeno koncipiranog historijskog jezikoslovlja koje pretpostavlja kao istraživačev zadatak "ne tol'ko opisat' naličnye v jazyke struktury, no i ponjat' puti ih proisshozhdenija i formirovanija" (isp. R.A. Buđagov, Sistema i antisistema v nauke o jazyke, Voprosy jazykoznanija 4, Moskva 1978, str.9). Vrlo su zanimljiva razmišljanja uglednog sovjetskog jezikoslovca o funkcionalnosti i perspektivama povijesnog studija jezika, o "atomističkom pristupu" jezičnim kategorijama, dogmatizmu shvaćanja strukture jezika i dr.
- 1a Josip Hamm, Ruska redakcija u glagoljskim spomenicima. Slovo 21, Zagreb 1971, str. 220.
- 2 Građu iz Petrisova zbornika (dalje Pz) navođim iz svoje latiničke transliteracije rukopisa. Ponegdje podatke iz Pz upotpunjujem podacima iz Koluničeva zbornika (1486; dalje Kz) prema Valjavčevu izdanju (Djela JAZU 12), Ivančićeva zbornika (Starine JAZU 23; Milčetičev prikaz sadržaja i jezičnih karakteristika; dalje Iz), Vinodolskog zbornika, JAZU IIIa 15 (rkp; dalje Vz).
- 3 Vatroslav Jagić, Zur Visio Tundali. Arch. f. slav. Phil. XXXV/1, Berlin 1914, str. 501.
- * Oznakom || odvojeni su sufiksadni elementi cksl. sustava.
- 4 Ova je mijena ograničena u Pz na leksem nič6to/a/. U svim ostalim slučajevima - čt - je beziznimno očuvan (čto, zač'to, poč'tovati, izač'tal, odač'ti ...).
- 5 Iako još danas ne poznajemo ni izdaleka jezik i ortografiju svih - ili barem većine - glagoljskih rukopisa (liturgijskih

i neliturgijskih) do kraja 15. stoljeća i iz dosadašnjih fragmentalnih tekstoloških i jezikoslovnih istraživanja znade se da je u tim spisima (uključujući Pz) dosljedno provedena grafija $\underset{\circ}{r}$ bez popratnog vokala. Nasuprot tome, poznato je da u latiničkim hrvatskim tekstovima - tradicijom neopterećenim poput glagoljskih - od 14. stoljeća dalje prevladava bilježenje ar (er) kao specifično grafijsko rješenje (za većinu autora tek odraz romanskog utjecaja). S temelja ovakve globalne empirije o grafiji silabičkog $\underset{\circ}{r}$ razvijena je teza prema kojoj je glagoljica - za razliku od latinice - bilježenje prizvuka uz $\underset{\circ}{r}$ (što ga J. Hamm naziva "slabim šva) koje je moglo jačati pa prijeći u puni vokal ..." (isp. Marulić i "Judita". Slovo 11-12, Zagreb 1962, str. 164) u periodu " ... kada je općenito dolazilo do redukcije poluglasa (tj. od XI vijeka dalje) - izbjegavala pa ga nije pisala ni ondje gdje se dalje izgovaralo (npr. uz silabičko $\underset{\circ}{r}$ i $\underset{\circ}{l}$), - jednako formalistički kao što je poslije svoje apostrofe stavljala i ondje gdje poluglasu (odnosno izgovoru reduciranoga šva) nikada nije bilo mjesta ... Drugim riječima, to što se u glagoljskim tekstovima u XIV i XV vijeku za $\underset{\circ}{r}$ nije pisalo ar ili er nego samo r ili r' ne mora značiti da to r ispred sebe nije moglo imati šva, i da to šva (lokalno) nije moglo biti $\underset{\circ}{r}$ ili a". (ibid. str. 164).

Ovi (i neki drugi) argumenti J. Hamma - oslonjeni na grafiju $\underset{\circ}{r}$ u dubrovačkim ćiriličkim spisima, no prvenstveno na analizu rima u "Juditi" (slično kao i ranije, u radovima A. Zaninovića i P. Skoka o Marulićevu pjesničkom djelu) - u vezi sa stvarnom izgovornom vrijednošću silabičkog $\underset{\circ}{r}$ (kao ar, er ili $\underset{\circ}{r}$ "sa prizvukom") i prije 16. stoljeća (nasuprot mišljenjima M. Rešetara, F. Fanceva, G. Ružičića, M. Moguš, A. Mladenovića i dr.) takve su prirode da o njima svakako valja voditi računa (kako je to već - oprezno - učinila D. Malić u svojoj raspravi Jezik prve hrvatske pjesmarice, HFD, Zagreb 1972, str. 113-115) pri donošenju šire koncipiranih zaključaka o toj pojavi /za čiji je egzakt-

niji prikaz, međutim, neophodno provesti sustavnu raščlam-
 bu grafije $\underset{\circ}{r}$ u glagoljaškim spisima (uključujući i prav-
 ne) 14. - 16. stoljeća te hrvatskoćirilskim i latiničkim
 tekstovima istog razdoblja/. U okviru te raščlambe morala
 bi se izvršiti svakako i obrada (uvjeta) pojave sekundarnog
 $\underset{\circ}{r}$ u domaćim riječima (isp. npr. pojave poput: matre 138,
 141, 228b [: matere 48b] matriju 23b, matrstvu, matrstvė.
 139 < mater6stvo, conditio matris. U suvremenom lošinjskom
 govoru (Veliki Lošinj), J. Hamm bilježi redukciju vokala e
 u gen. i dat. imenice mat: gen. matre, dat. matri; (Hrv. dij.
 zb. I, str. 194) i tudicama - napose dublete sa sekundar-
 nim $\underset{\circ}{r}$ i grafijom er / ar npr. trca: těrcě ili hrcege
 34b, hrceg' 348, kamra, kamru 207b, cimitrě 150b; cimitěřě
 132, parlat' 157, parlati 347: prlati 34, i sl. Valjat će,
 zatim, pritom utvrditi i eventualna odstupanja od konsekven-
 tne glagoljaške grafije $\underset{\circ}{r}$ > r : mislim na primjere poput
 instr. sg. tvordostiju u Pz (f. 137 - pored: tvrdost 29,
tvrdosti 30) koji - iako rijetki - mogu ipak predstavljati
 značajne indikatore za utvrđivanje izgovora silabičkog $\underset{\circ}{r}$
 prije kraja 15. stoljeća na različitim dijelovima čakavskog
 dijalektalnog prostora. Tek nakon takvoga, šire zasnovanog,
 studija moći će se s većom sigurnošću zaključiti do koje je
 mjere sukladna jezičnoj stvarnosti i prihvatljiva Rešetaro-
 va teza da je teško utvrditi "... kada su čakavci zbilja
 počeli izgovarati ar (ili er) mjesto r kao što danas gotovo
 svi izgovaraju, ali za XV vijek mislim da se može svakako
 uzeti da su još držali bez promjene r" (Rad JAZU 134, str.
 141 pod. E.H.).

- 6 Živ i danas. U svojoj studiji Dugootočki čakavski govori,
 Hrvatski dijalektološki zbornik 4, JAZU, Zagreb 1977,
 B o ž i d a r F i n k a, u odjeljku o zamjenicama, upozor-
 rava " ... isp. arh. varijacija nišće s dugim akcentom".
 (str. 126; podv. E.H.).
- 7 F r a n j o F a n c e v, Jezik hrvatskih protestantskih
pisaca 16. vijeka - posebni otisak iz Rada JAZU 212 i 214,
 Zagreb 1916.

- 8 M i l a n R e š e t a r, Primorski leksionari XV. vijeka Rad JAZU 36, Zagreb 1898, str. 145. Rešetar navodi primjer mijene tal. stanga u ščanga (Split), ali su tu primarniji odnosi kao tššteta > čak. taščeta (Pz 159), ščeta (Pz 169b): štok. - šteta.
- 9 Ibid, str. 145.
- 10 Ibid, str. 145. Za nič na Susku (nič) isp. M a t e H r a s t e u prikazu morfologije današnjeg susačkog govora Hrv. dij. zb. I, JAZU, Zagreb 1956, str. 117, a za nič u lošinjskom govoru (s něč u Nerezinama) isp. prikaz današnjeg lošinjskog govora J o s i p a H a m m a u Hrv. dij. zb. I, str. 207. I M i l a n M o g u š u svojoj studiji Današnji senjski govor, Senjski zbornik II, Senj 1966, konstatira da "... su stariji ispitanici znali da se pored ništo ... govorilo nič ...", str. 82.
- 11 M i l a n M o g u š, Današnji senjski govor, Senjski zbornik II, Senj 1966, str. 81.
- 12 Neutralizacija razlike "određeni ↔ neodređeni" pridjevski oblik. U Kz npr. uz pokaznu zamjenicu, dakle u kontekstu koji implicira određenost, zastupljeni su (u često ponavljanoj formuli) oblici neodređenog oblika pridjeva: ... o v o g a sveta i posvećena govoren'ě (Kz 21).
- 13 U svojoj raspravi o interferiranju elemenata sustava i hrvatskih dijalekata u jeziku glagoljskih neliturgijskih tekstova 15. st., Stj. Damjanović upozorava da je u Vz naišao "na manji broj oblika s gram. morfemom - ogo" (npr. "slad'kogo sina ... (24b), a u Kz ih uopće nije otkrio (rijetki su i u paralelnom tekstu Kvarezimala JAZU III 19): isp. Interferiranje hrvatskih dijalekata i općeslavenskoga književnog jezika u hrvatskoglagoljskim tekstovima XV stoljeća, Zagreb 1981, str. 1-263 (+I-XXIII), doktorska disertacija (u rkp., cit. mjesto str. 178).
- 14 Isp. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca, str. 100-101.
- 15 V r a n a J o s i p, Hrvatskoglagoljski blagdanar, Rad

JAZU 285, Zagreb 1951, str. 139, spac. E.H.

Situacija s kontrakcijom ove vrsti u hrvatskoglagoljskim tekstovima daje posve za pravo Vraninu razmišljanju koje je sukladno na neki način - s tvrdnjom S.B.Bernštejna da su procesi kontrakcije u slavenskim jezicima počinjali u raznim fazama i relativno kasno, pa su još i danas aktualan pojav. Isp. Kontrakcija i struktura sloga v slavjanskih jazykah, Slavjanskoe jazykoznanie, Moskva 1968, str. 19-31.

- 16 Genitivno tee razvijeno je, sekundarno, na našem području, asimilacijom od toe (< toę), nakon kontrakcije tee > te. Oblik toe dolazi u glagoljaškim neliturgijskim spisima: isp. npr. u Kolunićevu zborniku: ... poi v dom' ženi toe ... 100 (o situaciji u Pz i Belićevoj koncepciji u vezi s razvojem i porijeklom genitiva žen.r. te v. kasnije).
- 17 1395. god. (odlomak od f. 172. do 181.) i početak 15. st. (ostalo).
- 18 Isp. Starine 23, str. 63.
- 19 ... ot' se ... (196): ... see stvari radi ... (159); ... pi-nezi spravljajuć'... skozž zdrav'e moe noge ... (193b); ... ot moe škole ... (345); ... moee 132 ... počesta živiti pravedno i čisto do smrti svoe ... (83b); ... poli svoe žene ... (156) pored: svoee 75; ... ne drži tako tvoe verž ... (38b); ... tvoee 142; ... pomoći naše ... (341); blizu smrti našee ... (235); ... vsi oni ki na zli voli ... tu_d(u)šu zgublaju. Zato bratič draga ne zgublaitč d(u)še vaše za ov' žitak' kratki ... (63b gen._s_negacijom) isp. ... vlasi glavi v(a)šee ... (115b); ... tče rčgule ... (159, 2x); ... od edne strane te gore ... 304b. Za Zadarski i Bernardinov lekcionar Rešetar u ovom kontekstu donosi samo podatke o nee: "Z i B u gen. jedn. ž. roda imaju redovno oblik neje ... a sasvim iznimice ne ..." Nasuprot tome Ranjinin lekcionar "ima samo ne ..." (Primorski lekcionari ..., str. 150; spac. E.H.).
- 20 Nisu u Kz česti slučajevi poput: ... vu utrobi matere svoee

... (197); ... rič6 ka bi spaseniju ... duše tvoee bila ... (205); ... ni oće svoee ruke prostrti ... (229); ... ot see prvoo kite shodi druga ... (229) i dr. U Kvarezimalu koji je posve identičan s ovim žakna Broza Kolunića, a prepisan je vjerojatno u 16. st. (sign. JA IIIa 19), na svim citiranim mjestima nekontrahirani oblici zamijenjeni su kontrahiranim. U Kolunićevu zborniku gdje je cksl. komponenta krajnje reducirana ne mora se izravnom cksl. utjecaju pripisati npr. i genitiv mooe u parafrazi teksta Evandjelja ... da mimoidet6 od mene ova čaša muki mooe ... (159) jer ni jedno od sinoptičkih evandjelja, ne spominje u Kristovoj molitvi u vrtu Getsemane ovo ... muki mooe ... (isp. Mt XXVI, 39-45; Mk XIV, 35-40; Lk XXII, 42-45).

- 21 Isp. J. Vrana, nav. dj. str. 139.
- 22 Ovo nee, ee, funkcionira indeklinabilno; isp. npr.: ... ne otac ... (30); ... po smrti ne ... (124); ... v nee čistotě ... (244); ... dari ee ... (244); ... roditela ee ... (du, 244).
- 23 Isp. Hrvatski dijalektološki zbornik I, str. 36, bilj. 50.
- 24 Ibid., str. 116.
- 25 A n t e š e p i ć, Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih, Rad JAZU, knj. 295, str. 35.
- 26 Isp. za ovaj odnos:
ne (< nee) 30, 34, 35b, 37, 58, 60b, 65 (... i ne bi ni-edne svetlosti ot ne bilo...) 75b, 81b, 92b, 123 (2x), 123b (... ako umrě prie ne ...) 124b, 195b, 234 (3x), 250b, 309, 338 (... a duše ne dobude e ... - gen. akuz.) ... Češći su arhaični nekontrahirani oblici:
nee 35b, 36, 49, 68b, 72, 73, 74, (2x), 83, 74b, 75ab (2x), 81 (2x), 81b, 82b, 83b, 123, 125b, 127b (muž' nee: muž' ee 127b) 138, 164, 169, 174, 234, 244, (2x) ... ee 72, 84b, 127b, 125ab, 136b, 139, 223b, 243, 240b, (2x), 244, 262b, 329, 332 i dr.
- 27 Isp. npr. studiju M i l a n a M o g u š a, Današnji

- senjski govor, str. 80. Adekvatna je akcenatska opozicija uspostavljena u štokavštini: kōga : kōga.
- 28 Starine 23, str. 60. i 63. Isp.: "... brez6 vsakoe svlsti ... (33b); ... ot zloe igre ... (61a); ... iz velikoe crikve ... (II epistola o sv. Jeronimu); ... od desetoe rane ... (68b); ... inoe plaće ... (5a) i dr.
- 29 Istorija sh. jezika II, str. 202; Prema Beliću ne može se, dakle, pretpostaviti razvoj: toę > toe > tee > te i sl. J. Kurz npr. za razvoj u staročeškom bilježi: "... gen.sg.fem. toję : tojě ... Tak např. je stč. té ... stažením z tojě". (Učebnice jazyka staroslovenskeho, Prag 1969, str. 84).
- 30 I u hrvatskom tipu cksl. jezika dolaze ovakvi genitivi žen. r. isp. npr.: vsakoe u I Vrbničkom brevijaru (ℓ.239 d).
- 31 Rešetar je, međutim, već u jeziku primorskih lekcionara nailazio na apokopirane analoške oblike s -om; isp. Rad 136, str. 145.
- 32 Iznimka je primjer lokativa poput: ... na mom' rameni ... (Pz 331).
- 33 Isp. Stj. Damjanović, Interferiranje ..., str. 141.
- 34 Te su iznimke, u pravilu, vezane uz neke sakralne termine ili sintagme uobičajene u crkvenoj retorici kod kojih je - po sili književne tradicije - sačuvano starije -ei (< -ěi), ali i tu nedosljedno; isp. primjere iz Pz : o svetěi troici 246 (: o svetoi troici 246), svetoi pokorě 269b, na svetoi ispovědi 128, svetoi Marii 243 ...; va velicěi skrbi 308 (: po nega ... velikoi milosti 6); redovito je božiei 23b, 61b, 37b, 40b, 178 (... v divnoj moći božiei ...), 234 ... Samo uz ovaj leksem zastupljen je sufiksalni morfem -ei u Vz, Kz. U Pz dolazi npr. i tuei (101).
- 35 Indikativan je u tom smislu pregled relevantne građe iz Pz dan tako da navedene pozicije odslikavaju odnose u svim dijelovima ovog kodeksa:
nei (4,20,33ab,34,46,60b,71b,73ab,83,85b,88b,97b,123,127b,

135b, 136, 139-3x, 139b, 154b-2x, 156b, 167, 194b-3x, 197, 230b, 232, 243b, 244b, 261, 266, 281b, 298b, 302b, 303b, 306, 310b, 317, 324, 325b, 333b, pored

noi (302b-2x, 305-2x, 306b, 311, 326b, 329... Zanimljiva je ova pojava oblika s nepalatalnim sufikslnim morfemom tek u završnim poglavljima kodeksa (isp. f. 302: ... i pristupiše k něi ... i govorahu noi ...)

ei (36b-2x, 37, 60b, 62b, 71b-2x, 73ab, 83, 85b, 88b, 97b, 124-2x, 127b, 135b, 136, 139-3x, 139b, 154b-2x, 167, 194b-3x, 230b, 232, 243b, 244b, 261, 281b, 303b, 306, 310b, 317, 324, 325b)

moei (35, 103b, 193b, 222b, 329b, 331b, 332, 346)

tvoei (31b, 33ab, 49, 56, 60b, 77b, 94, 96b, 112b, 115b, 121b, 124, 127, 167, 171b)

svoei (13b, 26b, 27b, 36b, 37, 38, 45ab, 50-2x, 56, 57, 60b, 71, 79, 88, 101, 102, 134, 147, 151, 153, 167, 172, 176, 194b, 198, 211, 233, 251, 276, 278, 284, 293, 329b)

našei (18b-2x, 22, 74b, 112, 119, 192b, 338b)

vašei (2b, 119, 213 ... pored

vašoi 22)

vsei (176, 241, 269, 271, 33, 60b, 72b, 159 ... pored

v'soi 5b... po v'soi zemli ... iz bibl. cit.!).

36 J. V r a n a, nav. dj. str. 140. Na Lošinju i Susku npr. posvojna zamjenica 1. lica ima u dat. sg. žen. r. "starije moj^ěj, Cres (bez P. Križa) ima mlade moj^öj". Hrv. dij. zb. I, str. 47.

37 O odnosu (akcenatskom i dr.) kî (kogã) ...: kî (kôga) ... u čakavštini isp. npr. M i l a n M o g u š, Današnji senjski govor, str. 80.

38 Isp. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca ..., str. 32.

39 Nasuprot ovakvu stanju u jeziku Pz i oba dijela Kz (Korizmenjaku i Traktatu), jezik Ivančićeva zbornika npr. obilježava intenzivnije aktiviranje -om što je razvidno i iz, reducirane opsegom, građe u Milčetićeve pregledu jezičnih osobina kodeksa (Starine 23, str. 58-60. i 63.).

- 40 Na ćirilički predložak "Slova premudrosti Akirove" u Pz upućuje upravo brojna vrijednost glagoljskog grafema .č. (u glagoljici = 1000, u ćirilici = 90).
- 41 Ivan Milčetić, Prilozi za literaturu ..., Starine 23, str. 58.
- 42 Isp. neju (Pz): 137b (2x), 138b, 231b, 271 ... pored: nom' 97 (iznimno, u Pripovijesti o Akiru) inače redovito: za nu 30b, za nju 30b, š nju 30b, 35 (2x), 71, 77b itd. (: š' nu, Kz 161).
- 43 Isp. svoeju: 229 (u stihu) pored: svojom' 97 (samo u priči o Akiru), inače redovito: svoju 29b, 70 (3x), 83b, 113, 123b, 235 itd. kao i moju, tvoju).
- 44 U Pz (a tako je i u ostalim zborničkim rukopisima) nema, naime, analoških oblika (prema dat.) sa sufiksom -omu/-emu' (kao npr. Zoranića, Marulića, Hektorovića u Zadarskom lekcionaru, prijepisu Vinodolskog zakonika iz 2.pol.16.st. i djelima hrvatskih reformatora) ili sufikslnih inovacija tipa -im kao u jeziku reformatora.
- 45 Ne smije se u razmatranjima o ovoj vrlo fluidnoj situaciji izostaviti - kao sastavnica i konstituenta razvoja - činjenica o (uzajamnom) djelovanju, približavanju elemenata sustava, svojevrsnom niveliranju imeničkih i pridjevsko-zamjeničkih sufiksa na što upućuju primjeri poput: s razumnem mužem, zlem koncem, dobrem rečenjem itd.
- 46 Jezik hrvatskih protestantskih pisaca, str. 103.
- 47 Provedbu druge palatalizacije u jeziku Pz kao i svijju ostalih glagoljskih zborničkih kodeksa 15-16.st. te primorskih lekcionara 15. st. karakteriziraju morfološko-analoške pojave, kolebanja, borba različito usmjerenih tendencija: k ujednačavanju - s obzirom na provedenu alternaciju - fonemskog oblika leksema ili pak očuvanju fonem. sastava polaznog oblika njegova osn. konsonanta - koja se očituju kao proširenje prvotnih okvira novo i alternacije k, q, h c, z, s naročito npr. u kosim padežima - s izuzetkom akuzativa -

pluralne pridjevske paradigme, pa onda u instrumentalu pl. nekadašnje o-deklinacije i dr.; isp.: mnogim' 14 : mnozim' 347b, visokih' 306 : visocih' 101, velikih 246b, prevelikih 247: velic^hih 275b, ubogih' 259 : ubozeh 32, družimi 149, vnoz^ěmi 338, velikimi gresⁱ 48 : s gr^ěhi 37b, meju otroci 138; v. u tom kontekstu i usamljene slučajeve kao u nominativu sg. ... glas' velicⁱ ... 275b, pored redovitog ... muž' kr^ěpki ..., ... kral' angliskⁱ ... 194) ili njihovo sužavanje (očuvanje - s niskom čestotom provedbe - velarnih konzonanata i u takvoj distribuciji gdje inače normalno i redovito dolazi do alternacije, npr. u lokativu sg. muž./sred. roda o-deklinacije, nominativu pl. im.muš.roda i pridjevsko-zamjeničke deklinacije, dativu/lokativu sg. a-deklinacije; isp.: na ok^ě 147, v ruh^ě ... ruhi 327b, mni^si 13 : mni^hi 298, otroci 138b : otroki 55b, bogi 2 : bozi 40, pravadniki 305 : pravadni^{ci} 18, ret'^{ci} 249b : ret'^{ki} 249b, nagi 48b: nazi 63b, ne^{ci} 117 : ne^{ki} 112b, voisk^ě 329b : voisc^ě 29b, Lukⁱ 223 : Lucⁱ 224, maikⁱ 229 : maic^ě 229, mu^{ke} 309 : mu^{ce} 348b, mu^{ki} 40 : mu^{ci} 309, zib'^{ki} 36b : kolib'^{ci} 55). Intenzitet odstupanja jedne i druge vrsti varira u rukopisima pa je tako u Pz opseg utvrđenih "nepravilnosti" veći nego npr. u glagoljaškom Blagdanaru za koji J. Vrana utvrđuje da su 'dosta rijetki' slučajevi "... u kojima ova pojava prelazi prvobitne granice" (nav. dj. str. 132). U Ranjininu je pak lekcionaru dijapazon širenja alternacije intenzivniji nego u Pz (osobito u pridjeva na -ski) ili Bernardinovu i Zadarskom lekcionaru.

U Zoranićevu izrazu tih je slučajeva - kako je razvidno iz Ružičićeve studije - također više (u imenica; u deklinaciji pridjeva pretežu oblici s neprovedenom alternacijom - anal.) nego npr. u Pz. Sudeći po analizama A. Mladenovića, intenzitet oscilacija u provođenju ove alternacije i u Marulićevu je jeziku također veći nego u tekstovima glagoljaških pisaca 15.st. Nema sumnje, međutim, da bi sustavnom pregledu ritma i intenziteta provedbe ovih pojava u pojedinim razdobljima starije naše knjige, valjalo posvetiti pose-

ban istraživački rad. Jer pojave su ove nedvojbeno zanimljive i u funkciji izraza, postizanja dojma 'knjiškosti', tj. kao element određenog funkcionalnog stila. Raščlamba građe upućuje, naime, na zaključak kako bi bilo neopravdano spomenute pojave u jeziku srednjovjekovne književnosti ocjenjivati jednostrano, samo kao izraz sustavske neustaljenosti na toj razini jer je, sudeći po svemu, supostojanje asibiliranih i neasibiliranih oblika sugeriralo mogućnost izbora postajući tako i funkcionalan element stilematike srednjovjekovnih spisa. Kao svojevrsna stilska manira, smjenjivanje - u okvirima jedne kontekstualne situacije - istih oblika od kojih je u jednom provedena palatalizacija, a u drugom nije, očigledno je za glagoljaške autore bilo zaista stilska informacija, atraktivno fonostilematско sredstvo podizanja izraza iznad neutralnog sloja konteksta, usmjerenom na oživljavanje naracije u smislu izbjegavanja jednoličnosti, ponavljanja oblika identičnih po fonemskom sastavu. Po "kapitulima" sviju dijelova Pz - kao i drugih zborničkih kodeksa - zastupljeni su primjeri ovakvih varijacija: Pisano es(t') ne vzviši se va veliki voli ni žalosti va velici nevoli 27b

... oblaki nebeski minu ... zač' po sudnem' dnevi oblaci vsi minu. 68b-69

Ženih' sa svoimi svědoki pokažet' što ondě videli sut' ... ako se to istin'no morě iznaiti věrovanimi svedoci ... 141b - 143

... po svetom' duhě ... o tom'e duse ... 178ab

... parišiski i ... ljudaisci ... 21b

... va veliki radosti ... va velici govoren'i ... 318.

- 48 Prema J. Hammu upotreba akuzativa pl. pokazne zamjenice ta u varijanti ti ili te ovisi o tome da li se "... radi o pravoj množini, ili o jedinici višeg reda, o složenoj cjelini, koja se ne raščlanjuje"; isp. prikaz lošinjskog govora u djelima glagoljaških notara, Hrv. dij. zbor. I, str. 36.
- 49 O utjecaju zamjeničke deklinacije na oblike pridjevske de-

klinacije u instr. sg. te gen./dat./lok./instr. pl. isp. Aleksandar Belić, Istorija srpskohrvatskog jezika, knj. II, sv. 1 Beograd 1950, str. 242-243. Belićeve izvode valja ocjenjivati s obzirom na činjenicu da mu nisu bili poznati svi relevantni činitelji i sve pojavnosti ovog suodnosa u čakavštini srednjovjekovnih tekstova.

Polemizirajući s Rešetarovom tvrdnjom da je pojava lokativskog -eh posljedak analogije prema lokativu imenica i -osnove (a ne refleks -ěh6 > -eh) gdje je -eh, opet, distribuirano analogijom prema sufiksalmom -em instr. sg. i dat. pl. io-osnove, Fancev je ustvrdio kako je to moguće prihvatljivo kada je riječ o jeziku primorskih lektionara (Bernardinov, Zadarski) gdje prema -ěm, -ěh, -ěmi i -im, -ih, -imi, beziznimno dolaze (u zamjeničkoj i pridjevskoj fleksiji) -im, -ih, -imi, ali se ne može primijeniti npr. na jezik hrvatskih protestantskih pisaca 16. st. u kojem će: "... završetak -eh (biti) refleks nekadašnjega -ěh(6) jer osim u imenica muškog rođa dolazi i u imenica srednjeg rođa, a nalazimo kadšto paralelne završetke -eh, -em, -emi i u pridjeva i zamjenica kamo utjecaj završetka -eh i-osnova nije mogao dopirati". (isp. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca ..., str. 89; podv. E.H.).

U jeziku sviiju dijelova Pz razabirljiva je usmjerenost na čestotnu upotrebu zamjeničkih oblika s ekavskim refleksom ě sufiksalnog morfema (-ěh, -ěm, -ěmi); druzeh' (16, 24b, 33, 48, 106, 124); druzem' (30b, 31b, 39b), druzemi (31b); inem' (33, 110, 118b, 135); ineh' (54, 110, 111, 118b, 135, 170b, 172, 173), inemi (118b, 150b, 205b, 235, 270, 298); mnozem' (233b); nekeh' (110b); nikeh' (... po nikeh' dneh ... 172); onem (36, 30b, 113, 187b, 241b); oneh' (14, 32, 37, 53, 106b, 108, 2x, 109b, 112b, 113, 118b, 140b, 188 (3x), 188b); onemi (152); sameh' (205b); takem' (128b); tem' (32, 39, 48 (3x), 128b, 243, 249b, 264b, 275b); teh' (32, 52, 198b, 246b, 251b, 252b, 259 (2x), 259b, 261b, 266, 271); temi (113b); toliceh' (25b); vseh' (čestotno lokativsko vseh' u analiziranoj građi iz Pz predstavlja npr. 70, 47% izdvojenih slučajeva dubleta vseh' || vsih vsem'

- 9, 11b, 18b, 37, 56b, 57, 73 (2x), 74b, 80, 80b, 82b, 88, 89, 110, 114, 142, 209, 210, 220, 244 (3x), 262b, 289b, 290b, 349b; vsemi (49, 80ab, 81, 210, 234, 244, 248b, 251, 270, 271b, 274, 327).
- 50 Interferiranje ... str. 84.
- 51 "Person characterizes the participants of the narrated event with reference to the participants of the speech event. Thus first person signals the identity of a participant of the narrated event with the performer of the speech event, and the second person, the identity with the actual or potential undergoer of the speech event" (isp. Roman Jakobson, Shifters, Verbal Categories and the Russian Verb, Dpt. of Slav. Lang. and Lit., Harvard University 1957, str. 4, toč. 2.21).
- 52 Za razliku od oblika ja/ti (i njihove paradigme) pravi zamjenički oblici predstavljaju opću zamjenu neke druge kategorije (isp. npr. sintagmu "naš' Isuhrst'" 14, gdje je "naš'" opća oznaka, zamjena za komplekse moj i svakog kršćanina, moj i sviju ljudi ...), moj i tvoj su, međutim, individualne oznake uz mene/tebe i sl.).
- 53 A. W. B u r k s, Icon, Index, and Symbol, Philosophy and Phenomenological Research, IX (1949) v. cit. Jakobsonovu raspravu str. 2.
- 54 U svojoj knjizi Language, its Nature, Development and Origin, London 1922. (isp. str. 123). U sovjetskom jezikoslovlju taj se termin prevodi - krajnje doslovno - kao "opredel'itel' podvižnyj".
- 55 Cf. Grammatika ruskogo jazyka, Akademija Nauk SSSR, tom I, str. 388.
- 56 O ni/vi (od ny, vy) u srednje- i novoštokavskim govorima, V.A. B e l i ć, nav. dj. 173.
- 57 Ta je pojava češća u primorskim lekcionarima.
- 58 S osloncem u odnosu kao npr.: ... čtenie ot' Adama ... (25); ... stan'ě popova ... (189) i sl.
- 68

- 59 Ova enklitika ne dolazi u jeziku protestantskih pisaca (isp. Fancev, op. cit., str. 96). Za Blagdanar Vrana ne donosi podatke.
- 60 O ograničenjima što obilježavaju uporabu duala u jeziku primorskih lektionara v. M. R e š e t a r, nav. dj. knj. 136, str. 153-155. O različitim etapama gubljenja duala na pojedinim dijelovima čakavskog areala isp. A. B e l i ć, Istorija ... II, 1, str. 137 i dalje.
- 61 Isp. J. V r a n a, Hrvatskoglagoljski blagdanar, str. 142.
- 62 dni (N.A.V./G u Pz pl.); u stsl. N.A.V. d6ni (> dni).
- 63 Isp. npr. i ... roditelem' moim' ... (174) i dr.
- 64 Du. nom/ak/vok. = voly, syny, a sin'ma = dat./instr. du. u-deklinacije (< synčma).
- 65 U ovim se padežima podudaraju dubletni sufixi duala -e/-i (< -ě) te -i (< -i) i pluralske dublete: -i (< -y) i -e (< ę, prema palatalnim osnovama). Isp. npr. .2. žene : .2. ribi ili ruce : ruci s pluralskim oblicima na f. 252 ab: te ženi : te tri žene; eliminiranjem opreke po palatalnosti, ukidanjem distribucijskih ograničenja u Pz je dominantnom u nom.pl. (i ak.) postala dubleta -e ja-deklinacije.
- 66 Istorija ... II/1, str. 145.
- 67 Adaptiranjem fonemskog sastava sufixa gen./lok. duala broja dva = dvoju instrumentalnom -ěma uspostavljen je odnos dčvoju > dvoju > dvěju (i oběju : dvěma, oběma; v. o tome napomene Beličeve u Istoriji II, str. 305). Logično je pretpostaviti da je analogijom prema dva, oba (dveju / dviju, obeju / obiju) moglo dolaziti i do uspostave takva odnosa u pridjeva i pridjevskih zamjenica (isp. gore ēju : iju i sl.). Kako Belić ne razvija razmišljanja dalje u svezi s dvěju < dvema (tj. mogućim utjecajima na G.L. du. zamjenica i pridjeva), a navodi iz Monum. serb. primjere dviju pored dvěju, očito je da za pojavu oblika s -iju, koji su izrazito učestali u jeziku sviju dijelova Pz, razlog valja tražiti i u

adaptiranjima na relaciji G.L. - D.I. zamjenica i pridjeva: eju : ima > iju : ima, svoeju : svoima > svoiju : svoima, naguju : nagima > nagiju : nagima i sl. Ovime se ne odriče poticajnost uspostavljenog odnosa dvěma > dvěju (umj. dvoju) na proces o kojem je riječ (već i s obzirom na suodnos broja dva [oba] i duala). Isp., konačno, i sufiksallyno -i u N.A.V. du. (< -i, -e, -ěi, -ii) pridjeva i zamjenica sr. i žen. roda.

Uspostavom odnosa iju : ima u dualskoj paradigmi (odnosa koji prevladava umj. eju, uju : ima) ne smanjuje se obavijestnost, razumljivost iskaza. Nasuprot tome, ovakvim prilagodbama i konvergiranjima pojednostavljena je i olakšana prijenosnost, a u tome upravo jest razlog i smisao sličnih mijena i procesa: podvrgavanje jezičnog mehanizma mijenama čovjekovih shvaćanja o funkcionalnosti, efikasnosti koda.

- 68 -ema / -ima (< -ěma) = dublete u nepalat. zamjenica.
- 69 Tako dolazi češće npr. od imenice oral' (< or6l6) izvedeni pridjev orlov', a ne oral' (=oralj < or6l -j6); isti je slučaj s posvojnim pridjevom od imenice plovan': pored plovan' (=plovanej) produktivnije je plovanov'; umjesto mužn' Pz 111 (< muž-6nj6) prevladava mužaski, muški, a umjesto vitež', vitež'ih' dolazi redovito vitežaski, vitežaskih (Pz 181) i sl.
- 70 Isp. npr. A u g u s t L e s k i e n, Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache, Heidelberg 1919, str. 92.
- 71 F r a n j o M i k l o š i č, U Lexicon palaeoslovenico - graeco - latinum, Beč 1865, bilježi: ženit6stv6n6 (< im. ženit6stvo), ženiš6 (posv. pridjev).
- 72 Hrvatski dijalektološki zbornik, I, str. 37.
Ova konstatacija se u potpunosti odnosi i na primjer što ga u vezi s distributivnim brojevima navodi D. Malić u svojoj raspravi o jeziku prve hrvatske pjesmarice "učiněmo dra-kunu po d'voe dobit'ka dati I 27 dvoje zamjenjuje dva u di-

struktivnoj funkciji, ali iako dolazi uz imenicu muškog roda, misli se očito na dvoje čeljadi. Neobično je što imenica uz broj ne dolazi u genitivu plurala, nego u genitivu singulara" (nav. dj. str. 160). Ovdje se, naime, ne radi o čeljadi već (kao što se vidi iz teksta pjesme o sv. Jurju) o stoci, blagu, koje će zmaj "požrti", a kad na koncu zemlja "vas dobitak strati", baca se kocka za ljudske žrtve (isp. u Pz npr. na f. 57b prisposobu o 'vlku' koji ide "niki dobitak' popasti" ili u priči o Akiru "... to u našoi strani i pastiri vědě ki dobitak' pasut". U tom bi smislu valjalo nadopuniti i podatke uz natuknicu dobitak u Rječniku na str. 193. nav.dj.).

- 73 To su npr. neki sufiksadni arhaizmi (-ee u gen. sg. žen. r. zamjenica - koje se ne mora shvatiti kao isključiva posljedica ksl. utjecaja, i sl.), zatim odnos palatalne/nepalatalne varijante u dat./lok. sg. žen. r. pridjeva i zamjenica gen. -oe u sg. pridjeva i zamjenica žen. roda i dr.
- 74 U svezi s ritmom procesa nestajanja razlika između pronominalne i nominalne deklinacije, za dativ/lokativ sg. žen. r. pridjeva valja upozoriti na proširenost ovih padeža nominalne deklinacije u atributivnoj službi u jeziku glagoljaških zborničkih tekstova (15. do pol. 16. stoljeća). Jagić je u prikazu jezika Tundalova viđenja iz Pz (isp. već spominjanu raspravu u 35. knj. Arch. für slav. Phil.) primjer "k ednoi gore veliki i vele strašni" ocijenio (nepravom) kao kajkavsku dijalektalnu crtu. Razmatrajući pojavu čakavsko-kajkavskog interferiranja u jeziku hgl. zbornika 15. do 16. stoljeća pokušao sam svojedobno (1973) dati interpretaciju razvojne usmjerenosti na tom području konstatacijom "Iako, naime, razvoj u tom pravcu i jest tendencija kajkavštine, u vremenu Pz (i kasnijem) ta se morfološka crta podjednako sreće i u jeziku ostalih glagoljaških tekstova, pa i onih kod kojih se ne može govoriti o kajkavskom utjecaju. J. Hamm npr. za jezik pravne dokumentacije lošinjskih 'nodara puplika' 16. i 17. st. bilježi "mnogo-

brojne primjere" lok. sg. s morfemom -i < -ě; ... mjesto -oi, -ei pridjev često, a često i zamjenica (kada je u atrib. službi) ima kraći nastavak -i: majki negovi (d.sg) I, 3', po dobri voli 6', 14', 43 ... v zemli pusti 26 ... v dobri pameti II, 4, 8 ..." (Isp. Susački govor u prošlosti - Lošinjski govor prije 400 godina - Hrv. dij. zb. I, str. 25 i 42). Kakve su konsekvence razvoja na tom području pokazuje Hammova napomena o pridjevima u onom dijelu rasprave o govoru Suska koji se odnosi na današnji govor Lošinja "kod pridjeva se, iako se u nom. jednine dobro razlikuju nominalni i pronominalni oblici ... u kosim padežima upotrebljavaju samo složeni oblici, a od nesloženih su nešto običniji tek lokativi npr. s prijedlogom po ... Fancev, uz općenitu konstataciju da su "Završeci nominalne deklinacije u pridjeva osnova ženskoga roda dolazili ... još i u cijelom 16. vijeku, a samo još rijetki tragovi dopiru i u 17. vijek ...", navodi i podatak da se u jeziku protestantskih pisaca nailazi na Nekoliko potvrda za nominalni oblik u ovim padežima." (dat. i lok., nap. i podv. E.H.; isp. Jezik hrvatskih protestantskih pisaca, str. 101). - Citat iz moje rasprave Kajkavski elementi u jeziku glagoljaške književnosti 15. i 16. stoljeća, Croatica 2, Zagreb 1971, str. 213. i bilj. 87.

75 Kao i u deklinaciji imenica, gen. sufiks -e u pridjevskoj deklinaciji preuzet je iz paradigme palatalnih osnova (< -ę).

S u m m a r y

TENDENCES IN THE DIACHRONIC DEVELOPMENT OF THE
ADJECTIVE AND PRONOUN DECLENSIONS IN THE LANGUAGE
OF CROATIAN GLAGOLITIC ZBORNIK TEXTS OF THE 15th
CENTURY

The texts of the newer type of medieval Glagolitic non-liturgical zborniks (collections) from the 14th to the mid 16th centuries are written in Čakavian, in an artificial hybrid Čakavian (+Kajkavian) - Church Slavonic language, or in some cases in traditional literary Church Slavonic. Such linguistic structuring allows us to use copious materials of varied content, inter alia, to analyze and evaluate developmental characteristics and to trace the direction of the diachronic progression of categorial elements in the Čakavian system. On the basis of examples from Petrisov Zbornik (1463 - but also from other zbornik codices), the author describes the state of the pronoun and adjective declensions with their particular complexity, their morphological and formational fluctuations, and finally, the level of stabilization in these processes achieved in the 15th-16th centuries. On the other hand, the čtenja ("readings") in these codices, written in a hybrid (Čakavian - Church Slavonic) language, show how the presence of characteristic elements of the Church Slavonic grammatical and morphological system of adjectives and pronouns (-ago, -ogo, -oju, -ego, -oe etc.) frequently served glagolitic writers as a specific morphostylistic element which they used skillfully and very purposefully to enrich their writings.